

ФЕДЕРАЦІЯ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Комісія з підготовки та атестації кадрів

Туристські кадри

Інформаційно-методичний збірник

Спеціальний випуск

Нормативні документи з підготовки та атестації кадрів

м.Київ, 2011 р.

Відповідальний за випуск – А.С. Матвієнко, президент Федерації спортивного туризму України.

Упорядники:

- **В.А. Соколов**, віце-президент Федерації спортивного туризму України;
- **І.М. Шкляр**, голова комісії з підготовки та атестації туристських кадрів Федерації спортивного туризму України

Збірник підготовлено Федерацією спортивного туризму України.

тел./факс (+380-44) 531-90-28

Поштова адреса: 01001, м.Київ, а/с № 497, ФСТУ

E-mail: fstu@optima.com.ua

Web: www.fstu.org.ua

ЗМІСТ

Офіційно

1.	Положення про комісії з підготовки та атестації кадрів Федерації спортивного туризму України.	4
2.	Положення про систему підготовки кадрів спортивного туризму.	7
3.	Положення про організатора спортивного туризму.	16
4.	Положення про інструктора дитячо-юнацького туризму.	23
5.	Положення про інструкторів спортивного туризму	38
6.	Положення про тренерів спортивного туризму	41
7.	Типові навчальні плани та програми курсу “Спортивний туризм” для підготовки кадрів з організації та проведення туристських спортивних походів.	45
8.	Алгоритм організації навчальних заходів з підготовки кадрів спортивного туризму.	60
9.	Положення про звіт за навчальний семінар (школу, збори) у системі підготовки кадрів ФСТУ	61

Досвід, проблеми

1.	Положення про супровід туристів на маршрутах з активними засобами пересування.	63
2.	Кваліфікаційні вимоги до фахівців супроводу туристів на маршрутах з активними засобами пересування.	64
3.	Скрипченко В.І. Безпека на висоті та нормативно-технічні аспекти сертифікації спортивного запобіжного спорядження в Україні.	67
4.	Соколов В.А. До питання визначення категорії складності туристських спортивних походів	72

* * *

ПОЛОЖЕННЯ

про комісії з підготовки та атестації кадрів Федерації спортивного туризму України

Комісії з підготовки кадрів Федерації спортивного туризму (далі – Комісії) є робочими структурними підрозділами Федерації спортивного туризму (далі – Федерації), що створюються і діють відповідно до її Статуту та цього положення з метою сприяння в межах компетенції Федерації розвитку спортивного туризму шляхом програмно-методичного, організаційного та кадрового забезпечення підготовки кадрів спортивного туризму. Створюються Центральна Комісія і регіональні (обласні, міські) Комісії при відповідних Федераціях. При необхідності, можуть створюватись комісії при окремих колективних членах регіональних федерацій, наприклад, при клубах навчальних закладів, туристських дитячо-юнацьких станцій тощо. Комісії не є юридичними особами.

1. Організація та структура комісій

- 1.1. Комісії створюються за рішеннями відповідних Президій Федерації.
- 1.2. Комісії формуються на засадах добровільності, до їх складу входять члени. Федерації, в тому числі представники інших комісій Федерації, які беруть активну участь в роботі Федерації і мають достатній туристський та організаційний досвід, а також кваліфікаційний рівень для вирішення завдань Комісії, визначених Федерацією.
- 1.3. Порядок формування Центральної Комісії, її кількісний склад та критерії відбору членів визначаються Виконкомом Федерації спортивного туризму України. Зі свого складу Комісія обирає голову Комісії. Персональний склад Центральної Комісії затверджується рішенням Президії Федерації терміном на чотири роки.
- 1.4. При створенні (подовженні повноважень) регіональних Комісій, їх кількісний та персональний склад затверджується Президією регіональної федерації. Повноваження по рівню проведення навчальних заходів та атестації кадрів кожній окремій регіональній комісії надаються Виконкомом ФСТУ по представленню Центральної комісії у відповідності з кваліфікацією членів такої комісії. Термін повноважень надається до чотирьох років.
- 1.5. У разі необхідності за рішенням Президії чи іншого керівного органу регіональної федерації може проводитись зміна кількісного та персонального складу Комісії з відповідною зміною повноважень.
- 1.6. Голова Комісії входить за посадою до складу Президії відповідної Федерації.

- 1.7. Центральна Комісія щорічно звітується перед Президією ФСТУ.
- 1.8. Регіональні комісії один раз на рік звітуються перед своїми Президіями Федерації. Затверджені Президією звіти не пізніше як за місяць до проведення Президії ФСТУ, надаються Центральній Комісії.

2. Зміст роботи Комісій Порядок організації роботи комісій.

- 2.1. Комісії працюють під керівництвом відповідних Президій Федерації. У період між засіданнями Президій, Комісії працюють під керівництвом Виконкому Федерації чи відповідного регіонального керівного органу. Річні плани роботи Комісій затверджується відповідними керівними органами Федерації.
- 2.2. Засідання Комісії проводяться по мірі необхідності, але не менше ніж один раз на квартал та оформлюються протоколом. Засідання комісії вважається легітимним в разі присутності на ньому більш як п'ятдесят відсотків її чисельного складу.
- 2.3. Рішення Комісії можуть прийматися як на її засіданнях, так і шляхом опитування її членів. Рішення Комісії, прийняті на її засіданнях є правочинними, якщо за нього проголосувало більше половини від загальної кількості присутніх на засіданні членів Комісії. Рішення, прийняте шляхом опитування, є правочинними, якщо за них проголосувало 2/3 обраних членів Комісії. У випадку, якщо при прийнятті рішення голоси членів Комісії розподілилися порівну, голос голови комісії є вирішальним.
- 2.4. Рішення Комісій набувають чинності для виконання осередками, а також іншими структурами Федерацій після їх затвердження відповідними Президіями Федерації або Виконкомом, відповідно до компетенції.
- 2.5. Документи, що є основоположними (стратегічними) в роботі комісій (визначають головні завдання Комісії на звітний період, концепції, програми діяльності тощо) затверджується Президією Федерації.

3. Діяльність Комісій за напрямками роботи.

3.1. Організаційна робота.

- 3.1.1. Сприяння популяризації туристсько-спортивних можливостей України та діяльності Федерації по залученню населення до активних занять спортивним туризмом;
- 3.1.2. Підготовку за своїм профілем діяльності пропозицій Федерації до центральних органів державної виконавчої влади та інших організацій щодо нормативно-правових актів (або проектів) державних програм та громадських ініціатив, що стосуються подальшого розвитку та поширення спортивного туризму в Україні;
- 3.1.3. Налагодження співробітництва Федерації з вищими навчальними закладами та науково-дослідними інститутами з питань підготовки та підвищення кваліфікації тренерсько-викладацького складу спортивного туризму, організації тренування спортсменів-туристів;
- 3.1.4. Підготовку проектів положень про різні категорії кадрів громадського туристського активу Федерації.

3.2. Навчально-методична робота.

- 3.2.1. Підготовку проектів навчальних планів, програм, навчально-методичних посібників та наочних засобів навчання щодо підготовки та підвищення кваліфікації різних категорій кадрів спортивного туризму в межах компетенції Федерації.
- 3.2.2. Координацію діяльності інших комісій Федерації з питань організації та проведення заходів щодо підготовки та підвищення кваліфікації кадрів спортивного туризму в межах компетенції Федерації.
- 3.2.3. Безпосередню участь членів Комісії у навчальних заходах, що проводяться Федерацією, контроль за якістю їх проведення.
- 3.2.4. Підготовку проектів щорічних календарних планів Федерації щодо проведення навчальних заходів з підготовки та підвищення кваліфікації окремих категорій кадрів Федерації, узгоджених із зацікавленими організаціями.
- 3.2.5. Сприяння забезпеченню навчальних заходів, що проводяться комісіями Федерації організаціями – членами Федерації, кваліфікованими викладацькими та тренерськими кадрами.
- 3.2.6. Збір та узагальнення даних щодо обліку усіх категорій кадрів Федерації, координацію з цього питання роботи інших комісій Федерації, організацій – членів Федерації.
- 3.2.7. Надання за своїм профілем діяльності методичної, інформаційної та практичної допомоги у роботі іншим комісіям Федерації та організаціям – членам Федерації, а також, за окремими угодами, іншим зацікавленим організаціям.
- 3.2.8. Сприяння підвищенню безпеки туристських навчальних заходів, що проводяться Федерацією.

3.3. Атестаційна робота.

- 3.3.1. Підготовка подання для надання повноважень підпорядкованим комісіям по підготовці та атестації кадрів Федерації.
- 3.3.2. Підготовка подань для атестації інструкторських кадрів Федерації.
- 3.3.3. Організація та проведення кваліфікаційних екстернатів серед членів Федерації.

3.4. Інформаційно-пропагандистська робота.

- 3.4.1. Узагальнення та популяризація кращого досвіду організації та проведення роботи з підготовки та підвищення кваліфікації кадрів в організаціях – членах Федерації.
- 3.4.2. Підготовка репортажів, статей, збірників, методичних видань в засобах масової інформації та в інтернет-ресурсі за своїм профілем.
- 3.4.3. Організація обміну досвідом роботи за своїм профілем серед організацій – членів Федерації.
- 3.4.4. Сприяння розвитку дитячо-юнацького та студентського туризму, а також розвитку спортивного туризму у Збройних Силах України.
- 3.4.5. Здійснення інших видів діяльності відповідно до Статуту Федерації, планів роботи Комісій, Виконкому та Президій Федерації.

4. Співпраця

Комісії з підготовки та атестації кадрів працюють у тісному контакті з іншими комісіями та колегіями суддів Федерації для вирішення спільних завдань щодо подальшого розвитку та поширення спортивного туризму в Україні та за її межами.

*** * ***

Затверджено
Виконкому Федерації спортивного
туризму України від 16 квітня
2011р., п. №12 протоколу

ПОЛОЖЕННЯ ПРО СИСТЕМУ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ

1. Загальні положення

- Дане "Положення..." визначає основні принципи та вимоги до системи підготовки та підвищення кваліфікації туристських кадрів, поширюється на громадські кадри спортивного туризму (СТ) України, які залучаються до організації та проведення навчальних заходів, спортивних походів та змагань з пішохідного, лижного, гірського, водного, велосипедного, автомобільного, мотоциклетного, спелео- та вітрильного видів спортивного туризму.
- Дане "Положення..." розроблене для категорій кадрів СТ, які відносяться до компетенції Федерації спортивного туризму України (далі - Федерація), але може бути використане для державних і комерційних організацій при професійній підготовці туристських спортивних кадрів з урахуванням специфіки завдань та діяльності цих організацій.
- Підготовка кадрів СТ здійснюється з метою:
 - ефективного розвитку туристсько-спортивного руху в Україні;
 - посилення соціального значення, змістовності та екологічної культури туристсько-спортивного руху;
 - підвищення безпеки спортивних походів, подорожей та змагань;
 - підготовки людини до виживання в складних умовах природного середовища та в екстремальних ситуаціях;
 - створення правових умов розвитку туристсько-спортивного руху.

1.4 Підготовку кадрів СТ можуть здійснювати Федерація та її осередки (федерації), туристські клуби та інші організації при наявності необхідного рівня викладацького складу.

2. Напрями і основні категорії підготовки та підвищення кваліфікації кадрів СТ

2.1. Підготовка та підвищення кваліфікації громадських кадрів СТ з присвоєнням відповідних звань здійснюється за такими напрямками і категоріями:

2.1.1. Напря́м - туристсько-спортивні навчальні заходи, основою яких є спортивні походи.

Категорії - громадський туристський актив: організатори СТ, учасники та керівники спортивних походів, інструктори СТ різного рівня підготовки, члени комісій з видів туризму та комісій за напрямками роботи, керівники дитячих туристсько-краєзнавчих об'єднань, окремі категорії штатних працівників громадських та інших організацій активного туризму.

2.1.2. Напря́м - туристсько-спортивні навчальні заходи, основою яких є змагання зі СТ з усіх його видів (див. п.1.1. "Положення...").

Категорії - інструктори-тренери СТ; відповідальні за напрям представники комісій з видів туризму та комісій за напрямками роботи, керівники дитячих туристсько-краєзнавчих об'єднань, окремі категорії штатних працівників громадських та інших організацій активного туризму тощо.

2.1.3. Напря́м - підвищення кваліфікації працівників громадських та інших організацій за туристсько-спортивним профілем.

Категорії - штатні працівники громадських та інших туристсько-спортивних організацій (федерацій, клубів тощо), навчальних закладів, голови (президенти) та члени президій федерацій, начальники та члени громадських пошуково-рятувальних загонів тощо.

3. Принципи побудови системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів СТ

3.1. Система підготовки кадрів СТ базується на наступних принципах:

3.1.1. За рівнями підготовки - система складається з 3-х рівнів: початковий, базовий і вищий;

3.1.2. За змістом навчальних програм - це обов'язковий, єдиний, диференційований за видами туризму і рівнем навчання об'єм знань, навичок і вмінь для якісної підготовки кадрів СТ з чітко визначеними вимогами щодо досвіду та кваліфікації слухачів, стажерів, викладацького складу та випускників (таблиця 1). Для кожного з рівнів підготовки програми підрозділяються на підготовку учасників і керівників походів та підготовку інструкторів СТ. Зміст програм повинен бути обов'язковим і єдиним для всіх організацій ФСТУ, що проводять таке навчання.

3.1.3. За механізмом випуску слухачів - це індивідуальна атестація, в основу якої закладено облік здібностей та навичок слухачів, рівня засвоєння знань та спортивного досвіду;

3.1.4. За організаційним принципом навчання - це поступове навчання від початкового до вищого рівня;

3.1.5. За організаційними формами навчання - навчальні заходи можуть проводитись як очні стаціонарні, очні виїзні та очно-заочні. Слухачі всіх рівнів підготовки мають право на екстернат по теоретичній частині програм.

3.2. Система підвищення кваліфікації туристсько-спортивних кадрів базується на навчальних програмах, що розробляються окремо для кожної категорії у відповідності до запитів організації, яка проводить навчання.

4. Головні принципи і порядок здійснення підготовки кадрів СТ

- 4.1. Безпосередню підготовку та облік кадрів СТ здійснюють комісії підготовки та атестації кадрів(комісії з кадрів) та відповідна комісія з виду туризму.
- 4.2. Склад керівництва, викладачів та стажерів узгоджується з комісією з кадрів та затверджується організацією, що проводить навчання. Всі вони повинні відповідати вимогам, встановленим для кожного рівня підготовки (таблиця 1).
- 4.3. Навчання може бути організоване на безкоштовній, комерційній або спонсорській основі. Можуть бути змішані форми фінансування.
- 4.4. Випуск у навчально-тренувальний похід (НТП) здійснює відповідна маршрутно-кваліфікаційна комісія (МКК).
В разі необхідності може створюватися виїзна МКК.
- 4.5. Після закінчення повного теоретичного і практичного курсу та НТП, слухачі складають іспити і готують звіт у відповідну МКК про проведений НТП, після прийняття якого, МКК видає їм довідки про участь (керівництво) в поході. Іспити можуть проводитися після НТП.
- 4.6. Контроль за проведенням навчального заходу та підведенням підсумків здійснюють комісії з кадрів та комісії з виду туризму.
- 4.7. З періодичністю, яка залежить від розвитку СТ і змін нормативних вимог, проводять курси (школи, семінари) з підвищення кваліфікації відповідних категорій кадрів.

5. Основні вимоги до навчально-тематичних планів і навчальних програм

- 5.1. Навчальні заходи по підготовці кадрів СТ проводяться за навчально-тематичними планами та робочими навчальними програмами окремо для різних категорій кадрів СТ, що розробляються на основі єдиних "Типових навчально-тематичних планів і навчальних програм" (Типові НТПП)
- 5.2. Підготовку "Типових НТПП" здійснює Центральна комісія з кадрів ФСТУ, розглядає Виконком ФСТУ і затверджує Президія Федерації ФСТУ.
- 5.3. Безпосереднє навчання проводиться за робочими НТПП, що готуються за участю відповідних комісій, організацією, що проводить навчальний захід.
- 5.4. В залежності від рівня підготовки слухачів та особливостей місцевих умов організація, що проводить навчальний захід, має право корегувати до 15 % навчальних годин між розділами робочих програм у зрівнянні з розділами Типових НТПП.
- 5.5. В навчальних заходах, які передбачають спортивні походи або змагання з видів СТ, до 60 % навчальних годин повинно припадати на практичні заняття в цих змаганнях або навчально-тренувальних походах.. В робочих програмах дозволяється скорочення загальної кількості лекційних годин з окремих тем за рахунок їх самостійного вивчення чи шляхом переносу занять на період проведення НТП або змагань.
- 5.6. В загальний обсяг занять, необхідних для атестації тієї чи іншої категорії кадрів, входять:
- години аудиторних лекційних, семінарських і практичних занять;

ВИМОГИ ДО СЛУХАЧІВ, СТАЖИСТІВ ТА ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ НАВЧАЛЬНИХ ЗАХОДІВ

Рівні туристської підготовки	Категорії кадрів, які випускаються (найменування звань та категорій)	Вимоги до туристсько-спортивного досвіду слухачів навчальних заходів	Вимоги до випускників під час атестації	Вимоги до стажистів навчальних заходів	Вимоги до викладацького складу навчального заходу
Початковий рівень (ПР) Навчально-тренувальний похід 1к.с.	Організатор спортивного туризму (СТ) Інструктор дитячо-юнацького туризму	ПВД + 1У або норматив на значок «Турист України»	Закінчити ПР+1У Закінчити ПР+1К (для дорослих) Закінчити ПР+3ст. скл. К (для дітей)	Організатор СТ або закінчити ПР+1К	Інструктор СТ або закінчити БР+стажування ПР+2К, або закінчити БР+3 К
Базовий рівень (БР) Базовий рівень інструктори (БРІ) НТП 3 к.с.	Учасники та керівники походів 1-3 к.с. Інструктор СТ	Організатор СТ +1К+2У	Закінчити БР+стаж. БР + 2 К або 3К+екстернат за БР+стаж. БР	Закінчити (або екстернат) БР+2 К+3 У	Інструктор СТ+3 К Старший інструктор
Вищий рівень (ВР) НТП 4 -5 к.с. Вищий рівень інструктори (ВРІ) Навчально-тренувальний похід 4 к.с.	Учасник, керівник походів вищих к.с. Старший інструктор СТ	3 У, 4 У Інструктор СТ +4 У	Закінчити ВР+стаж.ВР+4К + керівник семінару БР+ДП або 5К+екстернат за ВР +стаж.ВР+керівник семінару БР+ДП	Закінчити (або екстернат) ВР +4 К+5 У Інструктор СТ	Старший інстр. з виду СТ +5 К Інструктор міжнародного класу 5 К

Скорочення: ПВД – похід вихідного дня; У, К – участь, керівництво в походах; ДП – друкована праця;

к.с., ст.скл. – категорія складності, ступінь складності походу.

Додаткові вимоги для усіх тренерських категорій викладені в розділі 7.

Друкована праця по туристсько-спортивній тематиці подається у вигляді методичної розробки, статті на науково-практичній конференції тощо (за програмою попереднього рівня підготовки).

- години лекційних, семінарських та практичних занять в НТП або у змаганнях з туризму;
- години, витрачені на самостійну підготовку туриста при виконанні контрольних та інших залікових робіт;
- години роботи в якості стажера.

5.7. Розрахунок годин навчальних занять, які ідуть у залік при атестації кадрів, проводиться таким чином:

- для аудиторних занять - у відповідності з затвердженим робочим навчальним планом;
- для тренувальних виходів та НТП - не більше, ніж 8 годин на добу;
- для виконання контрольних завдань години визначаються викладацьким складом і відображаються у звітних документах;
- для обліку часу роботи стажера години визначаються за затвердженою програмою та звітними документами, але не більше 10 годин на добу.

6. Порядок організації та проведення навчальних заходів

6.1 При організації набору слухачів організація, що проводить навчальний захід, завчасно, не пізніше ніж за 4 місяці до початку заходу, вказує (в об'явах, афішах, ЗМІ, в електронній пошті, на сайтах тощо) про відповідний рівень підготовки, вид туризму, можливий район проведення НТП, орієнтовну дату початку навчального заходу і терміни проведення НТП.

6.2. За рекомендаціями комісії з кадрів відповідної федерації не пізніше як за 2 місяці проводиться формування викладацького складу навчального заходу та узгоджуються кандидатури керівників заходу.

6.3. Після набору слухачів і оцінки їх досвіду згідно вимог даного "Положення", формуються навчальні групи (для проведення лекційних занять) і підгрупи (для семінарських та практичних занять). Мінімальна кількість слухачів у підгрупах всіх рівнів, як правило, не менше 6 осіб, а максимальна не повинна перевищувати 15 слухачів на початковому рівні і 12 осіб на інших рівнях.

6.4 При наявності більше, ніж 3-х підгруп начальнику навчального заходу може бути призначений заступник - завідуючий навчальною частиною, якому зараховується досвід інструкторської роботи аналогічно керівнику навчального заходу.

6.5. Для затвердження навчального заходу організація, що його проводить, подає до комісії з кадрів, яка має повноваження на їх розгляд, такі документи:

- наказ про проведення навчального заходу, в якому вказується рівень підготовки, місце проведення занять, район проведення НТП, склад викладачів і стажерів;
- документи, які підтверджують досвід викладачів та стажерів;
- список слухачів з документами, що підтверджують їх досвід;
- робочий план навчання.

6.6. Викладацький склад навчального заходу, згідно з діючими нормативними документами, затверджує у відповідній МКК маршрутні документи на проведення НТП.

6.7. Після закінчення повного навчального курсу екзаменаційна комісія, що затверджена комісією з кадрів, проводить перевірку рівня засвоєних знань слухачами під час атестації у вигляді іспитів. Інструктор–викладач не має права атестувати

слухачів своєї групи. Випускникам, що успішно пройшли теоретичну, практичну частини навчання та НТП, організація, що проводила навчання, видає довідки встановленого зразку, а також письмові рекомендації щодо можливості працювати в якості стажера або підвищення кваліфікації на більш високому рівні.

6.8. Після завершення атестації випускників та затвердження звіту про проведену роботу в комісії з кадрів та на Президії чи Виконкомі ФСТ організація, що проводила навчальний захід, видає відповідні довідки викладачам і стажистам про їх роботу в цьому заході з рекомендацією про можливість їх подальшої роботи на відповідних рівнях підготовки кадрів СТ.

7. Умови і порядок присвоєння кваліфікаційних звань

7.1. Звання „Організатор спортивного туризму” присвоюється особам, яким виповнилось 14 років та які виконали нормативи, передбачені «Положенням про значок «Турист України», а також успішно пройшли навчання за програмою підготовки організаторів спортивного туризму, мають досвід участі у спортивних походах не нижче I категорії складності.

7.2. Звання “Інструктор дитячо-юнацького туризму” присвоюється особам, яким виповнилось 18 років і які успішно пройшли навчання за програмою підготовки інструкторів дитячо-юнацького туризму, взяли участь в заліковому навчально-тренувальному поході I категорії складності, склали передбачений програмою залік та мають досвід керівництва туристським походом не нижче третього ступеню складності.

7.3. Організація, що проводила навчальний захід або Президія ФСТ присвоює звання “Організатор спортивного туризму” та “Інструктор дитячо-юнацького туризму” та видає посвідчення відповідного рівня.

7.3 Звання "Інструктор спортивного туризму" присвоюється особам, яким виповнилось 18 років, які успішно закінчили базовий рівень інструкторської підготовки (БРІ), мають досвід керівництва спортивними походами не нижче II категорії складності, мають позитивну оцінку за роботу стажистом ПР, або здали іспити за БР (екстерн), мають керівництво походом III к.с. та позитивну оцінку за роботу стажистом ПР.

У стажування зараховується підготовка 10-ти значківців "Турист України" або робота в якості викладача на початковому рівні.

7.4. Категорія "Інструктор-тренер спортивного туризму" присвоюється особам, які мають звання "Інструктор СТ", II спортивний розряд з виду туризму, а також були тренерами команд або спортсменів, що посіли призове місце на окремих дистанціях не нижче III-го класу чи в загальному заліку на міських (Київ, Севастополь) або обласних першостях (Кубок, Чемпіонат) зі спортивного туризму.

7.5. Звання "Старший інструктор спортивного туризму" присвоюється особам, яким виповнилось 21 рік, мають звання "Інструктор СТ", успішно закінчили вищий рівень (ВРІ) інструкторської підготовки, мають досвід керівництва походом IV к.с, досвід участі в поході V к.с., а також роботу стажистом ВР або здали іспити (екстерн) за СР, мають керівництво походом V к.с. та стажування ВР . У стажування зараховується робота (з позитивною оцінкою) в якості начальника (або завідувача навчальною частиною) на базовому рівні.

7.6. Категорія "Старший інструктор-тренер СТ" присвоюється особам, що мають звання "Старший інструктор СТ" з виду туризму, а також в своїй тренерській діяльності виховали призерів-спортсменів (або команду) на окремих дистанціях або в загальному заліку на національних змаганнях зі спортивного туризму, що були включені до календарного плану Держмолодьспорту України.

7.7. Звання "Інструктор СТ міжнародного класу" присвоюється особам, яким виповнювалось 25 років, які мають звання "Старший інструктор СТ", досвід керівництва походом V к.с., і працювали керівником (завідувачем навчальної частини) двох семінарів ВР. Для атестації необхідно мати друковану працю з туристсько-спортивної тематики.

7.8. Категорія "Інструктор-тренер СТ міжнародного класу" присвоюється особам, що мають зі спортивного туризму звання "Майстер спорту України", "Інструктор міжнародного класу", а також підготували призерів в міжнародних змаганнях на окремих дистанціях або в загальному заліку.

7.9. Звання та категорії до "Інструктор СТ" та "Інструктор-тренер СТ" (включно) присвоюються постановами Президій місцевих федерацій СТ.

Звання "Старший інструктор СТ" та категорія "Старший інструктор-тренер СТ" присвоюються Президією ФСТ обласних (міських Київської та Севастопольської) федерацій СТ, що є осередками або асоційованими членами Федерації спортивного туризму України, якщо їх комісія з кадрів має такі повноваження.

Звання "Інструктор СТ міжнародного класу" та категорія "Інструктор-тренер СТ міжнародного класу" присвоюються виконкомом ФСТУ.

Усім особам, вказаним у пп.7.3-7.8 видаються посвідчення встановленого зразку.. Документи на присвоєння інструкторських звань та тренерських категорій у вигляді Подання (див.нижче) з відповідними додатками подаються видовими комісіями до комісії з кадрів, яка розглядає їх, приймає рішення згідно з наявними відповідними повноваженнями та передає на затвердження до Виконкому ФСТУ.

7.10. Робочі комісії для розгляду матеріалів складаються не менше ніж з 3-х осіб:

- для розгляду матеріалів на присвоєння "Інструктор дитячо-юнацького туризму" - не менше ніж 2 члена комісії повинні мати звання "Інструктор СТ" або категорію "Інструктор-тренер СТ" з того ж виду СТ;
- для звання "Інструктор СТ" або категорії "Інструктор-тренер СТ" – не менше ніж 2 члени комісії повинні мати рівень "Старший інструктор СТ" ("Старший інструктор-тренер СТ") з того ж виду СТ;
- для звання "Старший інструктор СТ" не менше ніж два члени комісії повинні мати звання "Інструктор СТ міжнародного класу або категорію "Інструктор-тренер СТ міжнародного класу";
- для звання "Інструктор СТ міжнародного класу" і категорії "Інструктор - тренер СТ міжнародного класу" - не менше трьох членів комісії повинні вже мати ці звання (рівні).

7.12. Для атестації на інструкторські звання подаються до комісії з кадрів такі документи:

- лист - подання з переліком всіх необхідних документів;
- свідоцтво про закінчення відповідного рівня навчання (або за екстерном);
- завірені копії довідок про участь та керівництво спортивними походами;

- довідки про інструкторську роботу та стажування;
- посвідчення про присвоєння попереднього звання;
- фотокартка розміром 3 x 4 см.

Звання "Інструктор СТ міжнародного класу" і категорія "Інструктор - тренер СТ міжнародного класу" присвоюються за поданням Центральної комісії з кадрів ФСТУ Виконкомом Федерації спортивного туризму України.

8. Права та обов'язки кадрів спортивного туризму

8.1. Атестовані кадри СТ користуються переважним правом:

- участі в навчальних заходах, експедиціях, походах та інших туристсько - спортивних заходах, які проводяться з метою підвищення кваліфікації активу СТ;
- забезпечення на час навчальної роботи необхідним спорядженням за рахунок організації, яка проводить цей захід;
- отримання від ФСТУ (або осередків) відповідних рекомендацій та направлень для роботи в державних, комерційних та громадських організаціях, на турбазах, фірмах тощо;
- використання необхідної для роботи в навчальних заходах маршрутної інформації, туристського спорядження та іншої організаційно-методичної допомоги з боку ФСТУ та її осередків.

8.2. Основні обов'язки всіх категорій кадрів СТ.

- активно брати участь в розвитку спортивного туризму;
- систематично підвищувати свою кваліфікацію;
- сприяти посиленню соціального значення, змістовності і екологічної культури туристсько-спортивного руху;
- проводити всі туристські заходи у відповідності з діючими нормативними документами.

9. Заохочення та стягнення

9.1. Виходячи з результатів діяльності атестованих кадрів СТ, їм може бути надане заохочення або накладене стягнення з боку ФСТУ або її осередків.

9.2. В якості видів заохочення можуть бути:

- нагородження грамотою, пам'ятним (цінним) подарунком, грошовою премією;
- запрошення на викладання (навчання) в навчальних і спортивних заходах на пільгових умовах;
- надання у тимчасове користування або продаж туристського спорядження на пільгових умовах тощо.

9.3. Стягнення на кадри СТ можуть накладатися:

- за порушення правил, положень і розпоряджень ФСТУ або її осередків;
- за недбале і несумлінне відношення до виконання своїх обов'язків під час навчальних заходів або на змаганнях;
- за порушення морально-етичних норм поведінки;
- за дії чи бездіяльність, які визнані порушеннями у відповідності з нормативними документами ФСТУ.

9.4. В переліку стягнень, що накладаються на всі категорії кадрів, можуть бути:

- обмеження роботи в комісіях і викладання в навчальних заходах терміном до 3-х років;
- заборона роботи в навчальних заходах (відповідного рангу) терміном до 5 років;
- пониження в званні чи позбавлення звання терміном до 3-х років;

- пониження чи позбавлення звання до виконання певних умов (повторне стажування тощо);
- позбавлення звання з правом повторного виконання нормативів (або без них);
- заборона роботи в навчальних походах тощо.

9.5. Зняття стягнення може відбутися автоматично (по закінченню терміну) або достроково за рішенням організації, яка наклала стягнення.

9.6. Відомості про заохочення і стягнення заносяться до книжки інструктора та облікову документацію комісії з кадрів.

Додаткові вимоги для усіх тренерських категорій викладені в розділі 7.

Друкована праця по туристсько-спортивній тематиці подається у вигляді методичної розробки, статті на науково-практичній конференції тощо (по програмі попереднього рівня підготовки).

Зразок Подання

ФЕДЕРАЦІЯ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Комісія з підготовки та атестації кадрів

П О Д А Н Н Я

_____ федерація спортивного туризму порушує клопотання перед Виконкомом ФСТУ щодо присвоєння інструкторського звання

_____ (найменування інструкторського звання, прізвище, ім'я, по батькові)

_____ (попереднє інструкторське звання, спорт. розряд/звання)

Рішення Президії ФСТ протокол № _____, п. № _____ від «___» _____ 20__р.

Додатки:

1. Оригінал (Завірена копія) посвідчення, чи витягу з протоколу про присвоєння попереднього інструкторського звання _____ шт.
2. Оригінали (Завірені копії) довідок про інструкторську роботу, стажування _____ шт.
3. Свідоцтва (завірені копії) про закінчення відповідних семінарів _____ шт.
4. Оригінали(завірені копії) довідок про участь та керівництво походами _____ шт.
5. Копія документу про присвоєння розряду (звання) _____ шт.
6. Друкована робота з СТ _____ шт.
7. Фотографія розміром 3x4 - 1 шт.

Президент федерації _____

(підпис)

(ПІБ)

М.П.

Вид спорту за ЄСКУ	Спортивний туризм
Спеціалізація (Вид спортивного туризму)	
Прізвище	
Ім'я	
По батькові	
Дата народження	
Місце проживання, телефон, E-mail	
Місце роботи(навчання), посада	
Освіта	
Попереднє інструкторське звання, дата присвоєння	
Особистий підпис	

* * *

Затверджено постановою Президії
Федерації спортивного туризму України
від 15 червня 2002р, протокол № 3, п.№ 6

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ОРГАНІЗАТОРА СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ

1. Загальні положення

1.1. Організатор спортивного туризму (туристський організатор) є однією з категорій туристських кадрів початкового рівня підготовки, що здійснює різноманітну спортивну туристську роботу в клубах, колективах фізичної культури підприємств, установ, організацій, навчальних закладів тощо.

Організатор спортивного туризму є активним пропагандистом спортивного туризму, діяльність якого спрямована на залучення широких верств населення до активних і систематичних занять спортивним туризмом, фізичною культурою та спортом, формування здорового способу життя.

Звання організатора спортивного туризму присвоюється особам, яким виповнилось 14 років та які виконали нормативи, передбачені «Положенням про значок «Турист України», а також успішно пройшли навчання за програмою підготовки організаторів спортивного туризму.

2. Порядок присвоєння звання

2.1. Звання «Організатор спортивного туризму» присвоюють атестаційні комісії, що створюються при установах і організаціях. Склад атестаційних комісій повинен відповідати вимогам «Положення про систему підготовки кадрів спортивного туризму».

2.2. Особам, яким присвоєно звання, видається посвідчення встановленого зразку.

3. Права та обов'язки

3.1. Організатор спортивного туризму має право:

брати участь в плануванні туристської роботи, підготовці та проведенні масових туристсько-краєзнавчих заходів;

бути помічником керівника туристської групи під час проведення місцевих походів та експедицій I ступеню складності, або ж інших некатегорійних походів тривалістю до 4 днів відповідно до вимог «Правил проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України».

3.2. Організатор спортивного туризму зобов'язаний:

брати активну участь у розвитку спортивного туризму та туристсько-краєзнавчої діяльності;

проводити туристські заходи на високому організаційному та методичному рівні;

здійснювати свою спортивно-туристську діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства України, а також нормативних документів зі спортивного туризму.

4. Облік роботи

Облік роботи організатора спортивного туризму здійснює організація, у якій він стоїть на обліку туристських кадрів.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА підготовки організаторів спортивного туризму

I. Навчальний план підготовки організаторів спортивного туризму

№ п/п	Найменування	Кількість годин			
		Всього	Лекції	Практичні	
				у приміщенні	на місцевості
1	2	3	4	5	6
	I. Загальна підготовка				
1.1	Роль спортивного туризму у формуванні духовності і фізичного розвитку особи.	1	1		
1.2	Історія розвитку туризму в Україні	1	1		
1.3	Керівні матеріали із спортивного туризму	1	1		
1.4	Туристські можливості рідного краю (своєї області, регіону тощо).	1	1		
1.5	Суспільно-корисна, краєзнавча і природоохоронна діяльність. Спостереження в поході.	1	1		
1.6	Види туризму, їх особливості	1	1		
1.7	Класифікація туристських маршрутів і характеристика перешкод	1	1		
	Всього:	7	7		
II. Організація і проведення спортивних туристських походів					
2.1	Правила організації і проведення спортивних походів (СП).	4	4		
2.2	Організація, підготовка та проведення СП	2	2		

2.3	Спорядження	2	2		
2.4	Харчування	4	2	1	1
2.5	Топографія і орієнтування на місцевості	6	2	2	2
2.6	Тактика походу	1	1		
2.7	Техніка пересування і подолання перешкод	6	2	2	2
2.8	Привали і ночівлі	4	2		2
2.9	Безпеки проведення походу. Страхування і	2	2		
2.10	Медзабезпечення і долікарняна допомога. Лікарняний контроль і самоконтроль.	2	1	1	
2.11	Огляд туристських районів.	1	1		
2.12	Керівник походу, відповідальність і обов'язки	1	1		
	Всього:	35	22	6	7
III. Організація і проведення масових заходів					
3.1	Походи вихідного дня. Екскурсії.	2	2		
3.2	Правила змагань з техніки туризму, методика	2	2		
3.3	Організація та проведення чемпіонатів, туристських зльотів тощо.	4	2	2	
	Всього:	8	6	2	
	Разом:	50	35	8	7

Заліковий НТП І категорії складності проводиться поза сіткою годин.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

підготовки організаторів спортивного туризму

I. Загальна підготовка

1.1. Роль спортивного туризму у формуванні духовності і фізичного розвитку особи (І год.)

Роль туристських подорожей у формуванні характеру та світогляду молоді. Можливості туризму і краєзнавства, як засобу гармонійного розвитку та всебічного виховання громадянина.

1.2. Історія розвитку спортивного туризму в Україні. (І год.)

Організація спортивного туризму в Україні. Роль державних та громадських організацій у розвитку спортивного та дитячо-юнацького туризму.

1.3. Керівні матеріали зі спортивного туризму (І год.)

Закон України "Про туризм".

Правила проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України (наказ Міністерства освіти України від 06.04.1999 р. № 96).

Правила проведення змагань з техніки спортивного туризму та зі спортивних туристських походів «Спортивний туризм. Правила змагань».

Положення про туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії Федерації спортивного туризму України - колеції суддів змагань туристських спортивних походів.

Положення про туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії закладів освіти України.

Рекомендації щодо складання звіту про туристсько-краєзнавчу подорож з активними способами пересування груп учнівської молоді.

Постанова Президії Федерації спортивного туризму України «Про класифікацію маршрутів туристських спортивних походів», протокол № 2, п. № 5 від 08.12.2001.

Постанова Президії Федерації спортивного туризму України «Про перелік класифікованих печер України», протокол № 2, п. № 6 від 08.12.2001р.

1.4. Туристські можливості рідного краю. (1 год.)

Фізико-географічний огляд краю. Природні особливості. Рослинний і тваринний світ, корисні копалини. Рельєф. Головні річки і озера. Територіально-адміністративний поділ краю. Транспортні магістралі.

Відомості про минуле краю, події Великої Вітчизняної війни. Пам'ятки природи, історії та культури.

Економіка і культура рідного краю.

Рекомендовані об'єкти екскурсій, одноденні, дво- та триденні маршрути. Найбільш цікаві ступеневі маршрути та маршрути I і II категорії складності по рідному краю.

Створення картотеки маршрутів і екскурсійних об'єктів краю.

1.5. Суспільно корисна, краєзнавча і природоохоронна діяльність.

Спостереження в поході. (I год.)

Зміст і методика краєзнавчих спостережень з історій географії, біології, екології, літератури і інших шкільних предметів у відповідності до місцевих умов.

Зміст завдань туристським групам від школи та інших від організацій і закладів. Діяльність з охорони природи в умовах походу.

Вивчення та охорона пам'яток природи, історії і культури. Види пам'яток. Використання відомостей про пам'ятки у навчальній і виховній роботі.

1.6. Види туризму, їх особливості.

1.7. Класифікація туристських маршрутів і характеристика перешкод.(2 год.)

Види туризму та особливості Спортивна класифікація туристських маршрутів.

Звання «Турист України». Єдина спортивна класифікація України. Розрядні вимоги.

Порядок присвоєння спортивних розрядів і звань.

2. Організація і проведення спортивних походів.

2.1 .Правила організації і проведення спортивних походів.(4 год.)

Наказ Міністерства освіти України «Про затвердження Правила проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України» від 06.

04.1999р. № 96. Особливості проведення туристських подорожей з учнівською і студентською молоддю. Основні положення правил змагань спортивних туристських походів щодо організації та проведення туристських спортивних походів.

2.2. Організація, підготовка та проведення спортивних походів. (2 год.)

Порядок підготовки та проведення туристських походів. Вихідні умови: визначення мети та завдань походу, допустимої тривалості, протяжності, складності походу. Кошторис походу.

Принципи самоврядування і самообслуговування: розподіл обов'язків у групі, підготовка відповідальних за ділянки роботи. Складання плаву підготовки походу. Вибір і вивчення району походу. Оформлення похідної документації. Порядок роботи туристських маршрутно-кваліфікаційних комісій (МКК). Оформлення маршрутних документів в МКК.

2.3. Спорядження. (2 год.)

Спорядження для туристського походу: особисте, групове, спеціальне. Вимоги до спорядження. Зберігання і укладання спорядження. Обов'язки відповідального за спорядження. Робота майстра по ремонту в групі. Підготовка і ремонт спорядження. Перевірка особистого спорядження учасників походу. Норми вагових навантажень юних туристів.

2.4. Харчування. (4 год.)

Значення правильної організації харчування в поході. Оцінка енерговитрат. Калорійність і харчова цінність продуктів. Режим харчування. Водно-сольовий режим.

Складання меню та калькуляції харчування. Фасування та збереження продуктів під час походу. Облік витрат продуктів. Циклічність харчування. Посуд для приготування їжі.

Практичні роботи:

- Складання меню та калькуляції харчування в багатоденних походах.
- Приготування їжі на вогнищі в польових умовах.

2.5. Топографії і орієнтування на місцевості. (6 год.)

Класифікація карт за територіальним охопленням, змістом, призначенням, масштабом тощо. Визначення топографії. Топографічні карти і плани. Значення топографічних карт у народному господарстві і військовій справі. Значення топокарт для туристів. Старіння карт. Карти, що придатні для розробки маршрутів і для орієнтування на місцевості.

Масштаб карти. Види масштабів. Масштаби топографічних карт. Поняття про генералізацію. Вимірювання відстаней на карті. Курвіметр.

Поняття про азимут. Азимут дійсний і магнітний. Магнітне схилення.

Компас. Типи компасів. Будова компасу. Повірки компасу. Правила роботи з компасом. Поняття про візування.

Орієнтування як вид спорту. Види змагань зі спортивного орієнтування.

Способи вимірювання відстаней на місцевості. Значення і способи тренування окоміру. Середній крок, його вимірювання. Вимірювання відстаней кроками і за часом руху.

Практичні заняття: орієнтування на місцевості за картою і компасом.

2.6. Тактика походу. (1 год.)

Поняття тактики. Вибір в вивчення району походу, розробка маршруту. Головні вимоги до побудови нитки маршруту і плану-графіку походу. Лінійна, кільцева, радіальна схеми побудови маршруту, їх поєднання у плані руху. Планування щоденних переходів.

2.7. Техніка пересування і подолання перешкод. (6 год.)

Значення техніки подолання перешкод для забезпечення безпеки походу. Перешкоди локальні і протяжні. Приклади характерних перешкод в походах з різних видів туризму. Використання спеціального спорядження при подоланні природних перешкод.

Практичне заняття. Деякі способи подолання природних перешкод в умовах пішохідного доходу: організація водних переправ, броди, подолання підйомів та спусків різної крутизни.

2.8. Привали і ночівлі. (4 год.)

Призначення привалів, їх періодичність та тривалість.

Вибір місця біваку. Правила безпеки при виборі місця біваку. Організація біваку при несприятливих погодних умовах. Міри пожежної безпеки та загальної безпеки бівачних робіт.

Типи вогнищ та їх призначення. Способи розпалювання вогнища при складних метеоумовах.

Екологічні та природоохоронні вимоги до організації біваку.

Практичне заняття:

Вибір місця біваку. Організація біваку з встановленням наметів різних типів. Розпалювання вогнища та використання спорядження для нього.

2.9. Безпека проведення походу. Страхування і самострахування. (2 год.)

Визначення контрольних пунктів і термінів повідомлень з маршруту. Встановлення зв'язку з аварійно-рятувальною службою (контрольно-рятувальною, пошуково-рятувальною тощо) регіону.

Правила користування громадським транспортом.

Правила руху туристської групи проїжджими дорогами та вулицями міст.

Забезпечення безпеки під час подолання природних перешкод у поході. Безпека під час купання, обладнання біваку. Протипожежні заходи на біваку. Правила користування гострими інструментами, примусом.

Гігієнічні вимоги до приготування їжі. Використання у їжу грибів і ягід. Отруйні гриби і рослини.

Питний режим у поході, знезараження води.

Обережність під час грози, сильного вітру.

Значення страховки та самостраховки. Спорядження для здійснення страховки.

2.10. Медзабезпечення і долікарняна допомога.

Лікарняний контроль і самоконтроль. (2 год.)

Дотримання гігієнічних вимог у поході Травматизм у походах. Захворювання у поході. Профілактика травматизму і захворювань. Самоконтроль, вироблення гігієнічних навичок.

Допомога при різноманітних травмах. Тепловий та сонячний удари, опіки, допомога тому, хто потопав, обмороженому, ураженому електричним струмом. Штучне дихання. Непрямий масаж серця. Респіраторні і простудні захворювання. Укуси комах і плазунів. Харчові отруєння і шлункові захворювання.

Транспортування потерпілого.

Обов'язки санітара туристської групи при підготовці і під час походу. Санітарний контроль за посудом, чистотою тіла, станом учасників.

Склад, зберігання та використання медичної аптечки на маршруті.

Практичне заняття:

1.Зупинка кровотечі. Види пов'язок та способи їх накладання.

2.Перша допомога при переломах. Використання шин та інших засобів іммобілізації.

2. Транспортування потерпілого.

2.11. Огляд туристських районів.(1 год.)

Огляд найбільш популярних районів проведення спортивних туристських походів.

2.12. Керівник походу, його відповідальність і обов'язки (1 год.)

Права та обов'язки керівника туристської групи. Вимоги до керівників дитячих туристських груп.

3. Організація і проведення масових заходів.

3.1. Походи вихідного дня. Екскурсії.(2 год.)

Організація походу вихідного дня. Цілі. Вибір маршруту. Підготовка маршрутної документації. Музеї, пам'ятки природи, історії та культури. Робота екскурсовода

3.2. Правила змагань з техніки туризму.

методика суддівства і проведення. (2 год.)

Загальні положення правил змагань з техніки туризму. Зміст роботи суддівських бригад. Основні розділи правил проведення змагань з техніки пішохідного туризму. Вивчення системи штрафів.

3.3. Організація і проведення чемпіонатів, туристських зльотів тощо. (4 год.)

Види масових заходів, їх характеристика за метою та формою проведення.

Документація. Положення, умови проведення, кошторис, плани підготовки, звіт.

Роль туристського активу у підготовці та проведенні заходу. Участь адміністрації та батьківського комітету.

Туристські та краєзнавчі вечори-звіти, виставки, конкурси: тема та завдання, Положення, експозиційний план, відбір експонатів, план роботи, підготовка екскурсоводів, журі, підведення підсумків, нагородження.

Туристські змагання: завдання, положення про змагання, програма і вида змагань, суддівська колегія, склад учасників, підготовка полігонів і маршрутів, погодження місць проведення змагань з місцевими органами влади, лісництвами, органами внутрішніх справ, санітарною службою тощо. Забезпечення безпеки проведення змагань. Матеріальне забезпечення змагань, забезпечення водою, дровами; підведення підсумків і нагородження. Практична робота:

1.Особиста участь у проведенні одного з масових заходів, організованого клубом, навчальним закладом - надати письмовий звіт про проведений захід, завірений клубом, навчальним закладом - школою, позашкільним закладом тощо.

* * *

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ІНСТРУКТОРА ДИТЯЧО-ЮНАЦЬКОГО ТУРИЗМУ

I. Загальні положення

1.1. Інструктор дитячо-юнацького туризму є однією із категорій інструкторських туристських кадрів, що здійснює різноманітну туристську спортивну та краєзнавчо-дослідницьку роботу серед учнівської та студентської молоді в навчальних закладах освіти (загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних, вищих навчальних закладах), а також в клубах, колективах фізичної культури підприємств, установ і організацій тощо.

Інструктор дитячо-юнацького туризму є активним пропагандистом спортивного туризму, діяльність якого спрямована на залучення учнівської та студентської молоді до активних і систематичних занять спортивним туризмом, краєзнавством, фізичною культурою та спортом, формування здорового способу життя.

1.2. Звання "Інструктор дитячо-юнацького туризму" присвоюється особам, яким виповнилось 18 років і які успішно пройшли навчання за програмою підготовки інструкторів дитячо-юнацького туризму, взяли участь в заліковому навчально-тренувальному поході I категорії складності, склали передбачений програмою залік та мають досвід керівництва туристським походом не нижче третього ступеню складності.

2. Порядок присвоєння звання

2.1. Звання "Інструктор дитячо-юнацького туризму" присвоюють атестаційні комісії, що створюються при осередках, організаціях Федерації спортивного туризму України, навчальних закладах освіти (загальноосвітніх, позашкільних, професійно-технічних, вищих навчальних закладах), а також клубах, колективах фізичної культури підприємств, установ і організацій тощо. Склад атестаційних комісій повинен відповідати вимогам "Положення про систему підготовки кадрів спортивного туризму".

2.2. Особи, які мають вищу педагогічну освіту і досвід керівництва походами не менше трьох років (у т.ч. - досвід керівництва походом I категорії складності), мають право скласти залік на звання "Інструктор дитячо-юнацького туризму" екстерном за відповідною програмою навчання.

2.3. Особам, яким присвоєно звання, видається посвідчення встановленого зразку.

3. Права та обов'язки

3.1. Інструктор дитячо-юнацького туризму має право:

брати участь в плануванні туристської роботи, підготовці та проведенні масових туристсько-краєзнавчих заходів у навчальному закладі;

вести заняття в туристських спортивних та краєзнавчих об'єднаннях (гуртках, секціях тощо) учнів та студентів;

проводити спортивні туристські походи, краєзнавчі експедиції, екскурсії з учнівською і студентською молоддю відповідно до вимог чинних "Правил

проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю України";

бути керівником спортивних туристських походів відповідно до свого туристського досвіду;

здійснювати підготовку учнівської та студентської молоді для виконання нормативів "Юний турист України", "Турист України", а також спортивних розрядів, звань;

організовувати та проводити змагання з спортивного туризму;

готувати команди до участі у регіональних (районних, міських, обласних тощо) змаганнях з техніки спортивного туризму, очолювати ці команди та представляти їх на змаганнях.

3.2. Інструктор дитячо-юнацького туризму зобов'язаний:

брати активну участь у залученні учнівської та студентської молоді до систематичних занять спортивним туризмом та туристсько-краєзнавчою діяльністю; проводити туристські спортивні та краєзнавчі заходи на високому організаційному та методичному рівні;

брати участь у проведенні туристських зльотів, змагань, походів, експедицій, навчально-тренувальних зборів, таборів тощо з учнівською та студентською молоддю;

здійснювати свою туристсько-спортивну діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства України, а також нормативних документів Міністерства освіти і науки України, Державного комітету України з питань фізичної культури і спорту, інших центральних уповноважених органів виконавчої влади, регламентних документів зі спортивного туризму Федерації спортивного туризму України;

постійно дбати про підвищення своєї туристсько-спортивної та фахової майстерності.

4. Стягнення

4.1. Інструктор дитячо-юнацького туризму, який виявив безвідповідальне ставлення до своїх громадських обов'язків, припустив грубі порушення нормативних та інших регламентуючих документів у роботі з учнівською та студентською молоддю, скоїв вчинок, негідний звання педагога, може бути тимчасово або назавжди позбавлений цього звання.

4.2. Рішення про позбавлення звання приймається атестаційною комісією, утвореною при осередку (організації) Федерації спортивного туризму України, навчальному закладі освіти тощо, у якому він стоїть на обліку громадських туристських кадрів.

5. Облік роботи

5.1. Облік роботи інструктора дитячо-юнацького туризму здійснює організація, у якій він стоїть на обліку туристських кадрів.

5.2. Інструктор дитячо-юнацького туризму, який без поважних причин протягом трьох років не проводить туристсько-спортивну, краєзнавчу роботу з учнівською та студентською молоддю, може бути позбавлений свого звання.

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА підготовки інструкторів дитячо-юнацького туризму

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН
програми підготовки інструкторів дитячо-юнацького туризму

№ п/п	Найменування	Кількість годин			
		Всього	Лекції	Практичні заняття	
				у приміщенні	на місцевості
1	2	3	4	5	6
I. Загальна підготовка					
1.1	Роль туризму у формуванні характеру та світогляду молоді. Історія розвитку туризму в Україні.	2	2		
1.2	Керівні матеріали із спортивного туризму.	2	2		
1.3	Види туризму, їх особливості та перспективи і' розвитку. Класифікація туристських маршрутів. Спортивна класифікація. Розряди та звання.	2	2		
1.4	Туристські можливості рідного краю.	2	2		
1.5	Структура центральних і регіональних туристських організацій.	1	1		
1.6	Загальна і спеціальна фізична підготовка.	2	1	1	
1.7	Красознавчі спостереження в поході. Суспільно-корисна робота.	2	2		
ВСЬОГО:		13	12	1	
II. Організація і проведення подорожей, походів та екскурсій з учнівською молоддю.					
2.1	Правила проведення туристських подорожей з учнівською та студентською молоддю.	2	2		
2.2	Підготовка походу.	2	2		
2.3	Спорядження для походу.	2	2		
2.4	Організація харчування в поході.	6	2	2	2

2.5	Тактика походу.	4	2	2	
2.6	Техніка подолання природних перешкод під час походу. Характеристика перешкод.	8	2		6
2.7.	Основи топографії та орієнтування на місцевості	10	4	2	4
2.8.	Долікарняна допомога у поході. Гігієна туриста. Лікарняний контроль	6	2	2	2
2.9	Організація біваку. Привали та ночівлі	4	2		2
2.10	Технічна підготовка туриста	4	2		2
2.11	Безпека проведення подорожей. Страхування і самострахування.	2	2		
2.12	Підведення підсумків походу.	2	2		
2.13.	День у поході	10	2		8
2.14.	Профілактика безпеки туристських подорожей.	1	1		
ВСЬОГО:		63	29	8	26
III. Організація, зміст та форми туристської і краєзнавчої роботи.					
3.1.	Організація та планування туристської роботи в закладі.	2	1	1	
3.1.1.	Організація та проведення навчальних заходів.	1	1		
3.1.2.	Підготовка і проведення лекцій, бесід, семінарів, практичних занять.	2	2		
3.1.3.	Навчання у тренувальному поході.	2	1		1
3.2.	Форми туристської та краєзнавчої роботи.	4	3	1	
3.2.1.	Туристський табір.	2	2		
3.2.2.	Шкільний музей.	4	4		
3.3.	Організація та проведення масових туристських заходів.	10	2	2	6
3.3.1.	Екскурсії.	1	1		
3.3.2.	Походи вихідного дня.	1	1		
3.3.3.	Зльоти, змагання, чемпіонати.	1	1		
3.3.4.	Методика судівства та правила змагань.	2	2		

3.4.	Фінансування туристських заходів.	1	1		
ВСЬОГО:		33	22	4	7
IV. Методичні основи підготовки кадрів з туристської роботи.					
4.1.	Навчально-методична робота	2	2		
4.2.	Навчальна та виховна робота інструктора дитячо-юнацького туризму	2	2		
4.3.	Питання психологічної підготовки в туристських групах.	1	1		
ВСЬОГО:		5	5		
V.	Дводенний ступеневий навчально-тренувальний похід.	16			16
VI.	Залікове заняття	2	2		
ВСЬОГО ПО РОЗДІЛАХ:		132	70	13	49

Заліковий НТП I категорії складності (не менше 48 год), або похід III ступеню складності в якості керівника групи проводиться поза сіткою годин.

ЗМІСТ ПРОГРАМИ підготовки інструкторів дитячо-юнацького туризму

I. Загальна підготовка.

1.1. Роль туризму у формуванні характеру та світогляду молоді. Історія розвитку туризму в Україні. (2 год.)

Роль туристських подорожей у формуванні характеру та світогляду молоді
Можливості туризму і краєзнавства, як засобу гармонійного розвитку та всебічного виховання громадянина.

Історія розвитку туризму в Україні.

Організація дитячо-юнацького туризму в Україні. Роль держави у розвитку дитячо-юнацького туризму.

1.2. Керівні матеріали зі спортивного туризму (2 год.)

Закон України «Про туризм»

Правила проведення туристських подорожей з учнівською та студенті молоддю
(Наказ Міністерства освіти України №96 від 06.04.1999 р.)

Положення про туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії закладів освіти України

Рішення Президії Федерації спортивного туризму України від 8 грудня 2002р.,
протокол № 2 «Положення про туристські маршрутно-кваліфікаційні комісії-колегії суддів змагань спортивних туристських походів»

«Спортивний туризм. Правила змагань. (Правила проведення змагань з техніки спортивного туризму та спортивних туристських походів)».

Правила проведення змагань із спортивного орієнтування

Рекомендації щодо складання звіту про туристсько-краєзнавчу подорож активними способами пересування для груп учнівської молоді.

Закон України "Про музеї та музейну справу" від 29.06.1995 р.

Положення про музей при закладі освіти системи Міністерства освіти України (Наказ Міністерства освіти України № 151 від 20.05.1997 р.).

1.3. Види туризму. їх особливості та перспективи розвитку. Класифікація туристських маршрутів. Спортивна класифікація. Розряди та звання (2 год.)

Види туризму та їх особливості. Класифікація маршрутів за рівнем складності. Нормативи значка "Турист України". Єдина спортивна класифікація України. Розрядні вимоги. Порядок присвоєння спортивних розрядів і звань.

1.4. Туристські можливості рідного краю (2 год.)

Фізико-географічний огляд краю. Природні особливості. Рослинний і тваринний світ, корисні копалини. Рельєф. Головні річки й озера. Адміністративний поділ краю. Транспортні магістралі.

Відомості про минуле краю, події Великої Вітчизняної війни. Пам'ятки історії й культури.

Економіка і культура рідного краю, перспективи його розвитку.

Рекомендовані об'єкти екскурсій, одноступеневі, дво- та триденні маршрути. Найбільш цікаві ступеневі маршрути та маршрути I і II категорії складності по рідному краю.

Створення картотеки маршрутів і екскурсійних об'єктів краю.

1.5. Структура центральних і регіональних туристських організацій (1 год.)

Туристичні та екскурсійні установи.

Федерація спортивного туризму України. Структура, цілі і задачі. Зміст роботи. Зв'язок Федерації спортивного туризму України з іншими установами. Туристські клуби, секції.

Діяльність закладів освіти з розвитку спортивного туризму. Робота туристсько-краєзнавчих об'єднань. Керівництво роботою. Громадські комісії. Основні напрямки роботи.

1.6. Загальна і спеціальна фізична підготовка (2 год.)

Фізіологічні особливості дитячого організму.

Значення фізичної і морально-вольової підготовки туриста. Протипоказання до участі в туристському поході.

Програма фізичних тренувань. Засоби фізичного виховання. Комплекс вправ. Спортивні ігри. Бігові вправи. Гімнастика. Поступове збільшення навантажень.

Форми організації занять.

Основи планування.

Практичне заняття: Комплекс вправ. Спортивні ігри. Бігові вправи. Гімнастика.

1.7. Краєзнавчі спостереження в поході. Суспільно-корисна робота (2 год.)

Зміст і методика краєзнавчих спостережень з історії, географії, біології, екології, літератури і інших шкільних предметів у відповідності до місцевих умов.

Зміст завдань туристським групам від школи та інших організацій.

Діяльність з охорони природи в умовах походу.

Вивчення і охорона пам'ятників історії і культури. Види пам'ятників. Використання пам'ятників історії і культури у навчальній і виховній роботі.

Техніка проведення краєзнавчих спостережень і їх фіксація: складання описів, збір зразків для колекцій, відео- і фотозйомка, замальовки у походах, складання схем ділянок маршруту, нанесення уточнень і виправлень на карту маршруту.

Правила збирання і зберігання природних матеріалів. Рідкісні і ендемічні рослини і тварини.

Робота серед місцевого населення: участь у громадських заходах, концерти самодіяльності, спортивні виступи, допомога сільським школам і лісництвам.

2 Організація і проведення подорожей і спортивних походів з учнівською молоддю.

2.1. Правила проведення туристських подорожей з учнівською і студентською молоддю України (2 год). Наказ Міністерства освіти України № 96 від 6.04.1999 р. "Про затвердження Правил проведення туристських подорожей з учнівською і студентською молоддю України".

2.2. Підготовка походу (2 год.)

Вихідні умови: визначення цілей походу, допустима тривалість, протяжність, складність і кошторис походу.

Психологічні аспекти комплектування туристської групи, попередній медичний огляд учасників. Вимоги керівництва до учасників. Контакт керівника з батьками.

Принципи самоврядування і самообслуговування: розподіл обов'язків у групі, підготовка відповідальних за ділянки роботи. Складання плану підготовки походу. Вибір і вивчення району походу, оформлення маршрутної документації. Робота маршрутно-кваліфікаційних комісії (МКК) закладів освіти.

Практичні роботи: складання кошторису витрат на проведення походу.

2.3. Спорядження для походу (2 год.)

Спорядження для туристського походу: особисте, групове, спеціальне. Вимоги до спорядження. Зберігання і укладання спорядження. Обов'язки відповідального за спорядження. Робота майстра по ремонту спорядження в групі. Підготовка і ремонт спорядження.

Перевірка особистого спорядження учасників походу. Норми вагових навантажень юних туристів.

Орієнтовний склад ремкомплекту. Використання саморобного спорядження.

2.4. Організація харчування в поході (6 год).

Значення правильної організації харчування в поході. Оцінка енерговитрат. Калорійність і харчова цінність продуктів. Режим харчування. Водно-сольовий режим. Складання меню та калькуляції харчування. Фасування та збереження продуктів під час походу. Облік витрат продуктів. Циклічність харчування. Посуд для приготування їжі.

Практичні заняття: 1. Складання меню та калькуляції харчування в багатоденних походах. 2. Приготування їжі на вогнищі в польових умовах.

2.5. Тактика походу (4 год.)

Поняття тактики. Вибір і вивчення району походу, розробка маршруту. Головні вимоги до побудови нитки маршруту і плану-графіку походу. Лінійна, кільцева, радіальна схеми побудови маршруту, їх поєднання у плані рух}'. Планування даного переходу.

Тактика подолання природних перешкод. Оцінка характеру і складності перешкоди. Вибір безпечного і раціонального шляху та порядку руху, способи страхування (страховка). Забезпечення порядку дій в разі виникнення екстремальної ситуації. Аварійний варіант маршруту. Розвідка маршруту в поході.

Практична заняття: 1. Розробка маршруту та плану-графіку походу.

2.6. Техніка подолання перешкод під час походу. Характеристика перешкод. (8 год.)

Значення техніки подолання перешкод для забезпечення безпеки походу. Характерні перешкоди у походах з різних видів туризму. Використання спеціального спорядження при подоланні природних перешкод. Технічні засоби та прийоми подолання перешкод.

Практичні заняття: 1. Деякі способи подолання природних перешкод в умовах пішохідного походу. 2. Організація водних переправ, броди, подолання підйомів та спусків різної крутизни.

2.7. Основи топографії та орієнтування на місцевості (10 год.). Топографія і топографічні карти. Значення топографічних карт у народному господарстві і обороні держави. Значення топографічних карт для туристів.

Масштаб. Види масштабів. Масштаби топографічних карт. Поняття про генералізацію.

Поняття про місцеві предмети і топографічні знаки. Визначення топонімів по групах. Масштабні і поза масштабні знаки, площинні (заповнювальні) і контурні знаки. Комбінації знаків.

Поняття рельєфу. Способи зображення рельєфу на картах. Сутність способу горизонталей. Перетин. Закладання. Горизонтальні, основні, потовщені і напівгоризонталі-Бергштрих. Підписи горизонталей. Відмітки висот, урізи води.

Типові форми рельєфу і їх зображення на топографічній карті. Характеристика місцевості по рельєфу.

Вимірювання відстаней на карті. Курвіметр.

Старіння карт. Карти, які придатні для розробки маршрутів і для орієнтування на місцевості.

Рамка топографічної карти. Номенклатура. Географічні і прямокутні координати (кілометрова сітка карти). Визначення координат точок на карті.

Поняття про азимут. Азимут справжній і магнітний. Магнітне схилення. Азимутальне кільце. Дирекційний кут. Вимірювання і побудова кутів (направлень) на карті.

Компас. Типи компасів. Будова компасу. Повірки компасу. Правила роботи з компасом.

Поняття про візування. Порядок дій при прямій та зворотній засічках.

Способи і правила копіювання карт.

Деякі прийоми навчання юних туристів основам топографії: наочні посібники, вправи, завдання, конкурси, ігри і змагання з топографії.

Орієнтування як вид спорту. Види змагань із спортивного орієнтування.

Визначення сторін горизонту за небесними світилами. Кутова швидкість сонця. Знаходження полярної зірки. Приблизне визначення сторін горизонту за ознаками місцевих предметів.

Способи вимірювання відстаней на місцевості. Значення і способи тренування окоміру. Середній крок, його вимірювання. Вимірювання відстаней кроками і за часом

Практичні заняття.

1. Копіювання на кальку ділянки топографічної карти.

2. Орієнтування на місцевості з картою і компасом.

2.8. Дотримання гігієни та безпеки туриста. Лікарняний контроль, (6 год.).

Дотримання гігієнічних вимог у поході. Похідний травматизм. Захворювання у поході. Профілактика травматизму і захворювань. Самоконтроль і вироблення гігієнічних навичок

Допомога при різноманітних травмах. Тепловий в сонячний удари, опіки, допомога тому, хто потопав, обмороженому, враженому електричним струмом. Штучне дихання. Непрямий масаж серця. Респіраторні і простудні захворювання. Укуси комах і плазунів. Харчові отруєння і шлункові захворювання.

Способи транспортування потерпілого.

Обов'язки санітара групи при підготовці і під час походу. Санітарний контроль за посудом, чистотою тіла, станом учасників.

Склад, зберігання, врахування в використанні медичної аптечки на маршруті.

Практичні заняття.

1. Зупинка кровотечі. Види пов'язок та способи їх накладання.

2. Перша допомога при переломах. Використання шин та інших засобів іммобілізації.

3. Транспортування потерпілого.

2.9. Організація біваку. Привади та ночівлі. (4 год.).

Призначення привалів, їх періодичність та тривалість.

Вибір місця біваку. Правила безпеки при виборі місця біваку. Організація біваку при несприятливих погодних умовах. Міри пожежної безпеки та загальної безпеки бівачних робіт.

Типи вогнищ та їх призначення. Способи розпалювання вогнища при складних метеоумовах. Екологічні та природоохоронні вимоги до організації біваку.

Практичне заняття. 1. Вибір місця біваку. Організація біваку з встановленням наметів різних типів. 2. Розпалювання вогнища та використання спорядження для нього.

2.10. Технічна підготовка туриста (4 год.). Рациональна техніка руху.

Техніка руху по місцевості (трав'яним схилам, каменям, болотам тощо).

Маршова підготовка в тренувальних походах.

Практичне заняття.

Маршова підготовка.

Правила і прийоми руху на підйомах і схилах, через завали і кущі, по болотах і бродах.

2.11. Безпека проведення подорожей. Страхування і самострахування. (2 год.).

Визначення контрольних пунктів і термінів повідомлень із маршруту. Встановлення зв'язку з контрольно-рятувальною службою (КРС).

Правила користування транспортом.

Правила руху дорогами та вулицями міст.

Забезпечення безпеки під час подолання природних перешкод у поході. Безпека під час купання, обладнанні біваку. Протипожежні заходи на біваку. Правила користування гострим інструментом і примусом.

Гігієнічні вимоги до готування їжі. Використання у поході грибів і ягід. Отруйні гриби і рослини.

Питний режим у поході, знезаражування води.

Обережність під час грози, сильного вітру.

Прийоми самоконтролю. Виховання у юних туристів свідомої дисципліни, уміння оцінювати свої сили і можливості.

Значення страховки і самостраховки. Страховочне спорядження. В'язка вузлів. Прийоми робіт з мотузками.

Види страхування.

2.12. Підведення підсумків походу. Підготовка звіту про похід. (2 год.).

Обговорення підсумків походу в групі, звіти відповідальних за ділянки роботи, батьківські збори. Звіт керівника.

Підготовка до в'їзду; місце і час збору групи, перевірка готовності (одяг, взуття, спорядження, продукти, маршрутні документи), виправлення недоліків, інформація керівникам про план дня, форму одягу, порядок руху групи.

Переїзд до початкового пункту походу: поведінка групи на вулицях і у транспорті, посадка у поїзд, ігри в дорозі.

Початок маршруту: відмітка про прибуття у початковий пункт, повідомлення про вихід на маршрут, місце керівника, колективний контроль за рішенням провідника про напрямок руху, готовність доведення записів на маршруті, звірення годинників.

Перший перехід, перший привал.

Тривалість переходу в залежності від часу і характеру маршруту. Зміни швидкості

Вимоги до місць привалів. Розташування туристів на привалі.

Пізнавальна краєзнавча робота на маршруті і привалі: ведення записів, спостережень, відео- і фотозйомка. Виховання спостережливості і допитливості. Збір ягід і грибів на маршруті.

Робота з провідниками в путі і на привалах. Робота топографів з нанесенням на карту (маршрутну стрічку) уточнень і виправлень, замальовка окремих ділянок. Контроль керівника і санітара за самопочуттям учасників на маршруті і на привалах.

Денний обідній привал. Час і місце привалу. Організація робіт з приготування їжі. Типи вогнищ, види палива і розпалювання. Вибір місця для розведення вогнища. Роздача їжі, миття посуду. Прибирання території.

2.13. День у поході (10 год.).

Підготовка до виїзду; місце і час збору групи, перевірка готовності (одяг, взуття, спорядження, продукти, маршрутні документи), виправлення недоліків, інформація керівникам про план дня, форму одягу, порядок руху групи.

Переїзд до початкового пункту походу.

Початок маршруту: відмітка про прибуття у початковий пункт, повідомлення про вихід на маршрут, місце керівника, колективний контроль за рішенням провідника про напрямок руху, готовність доведення записів на маршруті, звірення годинників.

Тривалість переходу в залежності від часу і характеру маршруту. Зміни швидкості.

Пізнавальна краєзнавча робота на маршруті і привалі: ведення записи спостережень, відео і фотозйомка Виховання спостережливості і допитливості. 36 ягід і грибів на маршруті.

Робота топографів з нанесенням на карту (маршрутну стрічку) уточнень виправлень, замальовка окремих ділянок. Контроль керівника і санітара за самопочуттям учасників в путі і на привалах.

Денний обідній привал. Час і місце привалу. Організація робіт з приготування їжі. Типи вогнищ, види палива і розпалювання. Вибір місця для розведення вогнищ. Роздача їжі, миття посуду. Прибирання території. Безпека туристських подорожей (1 год.).

Огляд окремих випадків аварій і травматизму.

Фактори які привели до аварійної ситуації. Основні помилки які спричиняли аварії. Помилки особисті, групові, під час пересування, на біваку, в міжсезоння. Профілактичні роботи по забезпеченню безпеки подорожей. Безпека та безаварійність - основні вимоги до туристів.

3. Організація, зміст та форми туристської і краєзнавчої роботи.

3.1. Організація та планування туристської роботи в навчальному закладі (2 год.).

План туристсько-краєзнавчої роботи - частина загального плану навчально-виховної роботи закладу освіти.

Структура управління туристсько-краєзнавчою роботою. Створення учнівської активу. Робота з педагогічним колективом. Пропаганда туризму і краєзнавства і серед батьків. Облік туристсько-краєзнавчої роботи.

Практична робота: складання річного плану туристсько-краєзнавчої роботи навчальному закладі.

3.1.1. Організація та проведення навчальних заходів (1 год.).

Планування навчальних заходів. Матеріально-технічне забезпечення.

Розробка та обладнання навчальних полігонів для проведення практичних занять

Форми навчання які використовуються в туристській роботі. Види занять, вимоги і призначення кожного з них.

Методи навчання, характеристика та їх цілеспрямованість в залежності від задач навчання.

Перевірка та оцінка знань, вмінь та навичок. Принципи, види, методи.

3.1.2. Підготовка і проведення лекцій, бесід, семінарів, практичних занять (2 год.).

Складання плану навчальних занять. Планування навчальної роботи.

Розклад занять та їх взаємодія в процесі навчання.

Вимоги до навчальних занять. Обговорення та аналіз. Підведення підсумків
Методи і форми проведення. Конкретність змісту. Тези та конспекти.
Вивчення літератури, збір матеріалу. Документація занять.

3.1.3. Навчання у тренувальному поході (2 год.).

Вимоги до навчально-тренувального походу.

Навчальний похід - складова частина навчально-виховного процесу.
Підвищення технічних, тактичних, організаційних вмінь та навичок.

Розробка тактико-технічного плану походу в цілому і окремих його частин для засвоєння вмінь та навичок.

Закріплення навчального матеріалу в умовах практичної роботи.

3.2. Форми туристської та краєзнавчої роботи (4 год.).

План туристсько-краєзнавчої роботи - частина загального плану навчально-виховної роботи закладу освіти.

Структура управління туристсько-краєзнавчою роботою. Створення учнівського активу. Робота з педагогічним колективом. Пропаганда туризму і краєзнавства серед батьків. Облік туристсько-краєзнавчої роботи.

Складання річного плану туристсько-краєзнавчої роботи в навчальному закладі.

Мета та завдання створення туристсько-краєзнавчих об'єднань в навчальних закладах. Профіль об'єднання.

Типові та авторські програми туристсько-краєзнавчих об'єднань. Навчальні плани та розклад роботи об'єднання, наповнюваність, склад. Облік роботи об'єднання. Оплата роботи керівника об'єднання.

Принцип послідовності в накопиченні знань та досвіду походів.

Врахування вікових особливостей дітей при плануванні та організації роботи об'єднання.

Особливості гуртків 2 та 3 року навчання.

Методичні рекомендації до проведення занять по основних розділах навчального плану.

Шкільний туристський клуб: мета та завдання, статут, структура, самоврядування, символіка

Практична заняття: відвідування відкритого заняття діючого туристсько-краєзнавчого гуртка

3.2.1. Туристський табір (2 год.).

Профіль, мета та завдання табору. Участь адміністрації навчального закладу та батьківського комітету у підготовці табору до роботи. План підготовки. Кошторис. Матеріальна база. Питання фінансування. Організація харчування. Санітарно-гігієнічні вимоги до організації табору. Погодження питань організації табору з місцевими органами влади.

Підбір кадрового складу табору. Педагогічний колектив табору та його підготовка до роботи в туристському таборі.

Зміст роботи табору: режим дня, навчальна робота, відпочинок, графік походів, екскурсій, система самообслуговування та самоврядування. Документація табору.

3.2.2. Шкільний музей (4 год.).

Закон України "Про музей та музейну справу".

Положення про музей при закладі освіти системи Міністерства освіти України (наказ Міністерства освіти України № 151 від 20.05.1997 р.).

Визначення основного змісту музею. Створення тематико-експозиційного плану шкільного музею.

Методика збору і обробки матеріалів. Облік і зберігання експонатів. Музейні фонди.

Використання матеріальних музеїв у навчанні і виховній роботі. Планування роботи. Форми масової роботи музею.

Робота ради музею. Зв'язок з державними музеями.

Підготовка екскурсіводів.

Екскурсія до одного з діючих шкільних музеїв.

3.3. Організація та проведення масових, туристських заходів (10 год.).

Види масових заходів, їх характеристика по меті та формі проведення.

Документація: Положення, умови проведення, кошторис, плани підготовки до проведення, звіт.

Питання фінансування масових заходів. Залучення спонсорів. Погодження питань проведення заходів з місцевими органами влади, СЕС, лісництвом тощо.

Роль туристського активу у підготовці та проведенні заходу. Участь адміністрації та батьківського комітету.

Тематичний похід-зліт. Положення, склад учасників, вибір місця, прокладка маршрутів, підготовка карт і завдань, забезпечення безпеки, проведення лінійки, розваг, підведення підсумків.

Туристські та краєзнавчі вечори-звіти. Виставки: тема та завдання, експозиційний план, відбір експонатів.

Туристські конкурси, показ фільмів: план роботи, підбір журі, підготовка екскурсіводів, підведення підсумків, нагородження.

Практичні роботи:

№ 1 - особиста участь у проведенні одного з масових заходів, організованого школою або позашкільним закладом.

№ 2 - письмовий звіт про проведений захід завірений школою, позашкільним закладом.

3.3.1. Екскурсії (1 год.).

Зв'язок з екскурсійним бюро для проведення туристських заходів.

Музеї, пам'ятки історії та культури. Пам'ятники та монументи.

Робота екскурсівода.

3.3.2. Походи вихідного дня (1 год.).

Організація походу. Мета походу та вибір маршруту. Підбір спорядження, продуктів, інвентарю. Приготування документації.

Група на маршруті. Дії керівника. Пошуково-краєзнавча робота. Заходи по охороні пам'яток природи.

3.3.3. Зльоти, змагання, чемпіонати (1 год.).

Туристські змагання: завдання. Положення, програма і види змагань, суддівська колегія, склад учасників, підготовка полігонів і маршрутів, погодження місць проведення змагань з місцевими органами влади, лісництвами, МВС, СЕС.

Забезпечення безпеки проведення змагань. Матеріальне забезпечення змагань, забезпечення водою, дровами; підведення підсумків і нагородження.

Туристський зльот - масове свято. Штаб зльоту. Робота організаційного комітету. Технічні служби. Підготовка умов проведення окремих видів змагань.

Чемпіонати. Умови проведення. Склад оргкомітету. Вибір району проведення. Технічне та медичне забезпечення. Підготовка картографічного матеріалу. Планування дистанцій.

3.3.4. Методика суддівства та правила змагань (2 год.).

Вимоги до суддів.

Зміст роботи суддівських бригад і груп. Суддівська колегія. Права та обов'язки суддів. Принципове, об'єктивне, кваліфіковане суддівство - головний обов'язок суддів. Техніка суддівства окремих видів змагань та конкурсів. Вивчення системи штрафів. Умови суддівства. Окремі випадки виникнення суперечливих ситуацій.

Правила змагань - керівний документ змагань. Основні розділи правил.

Розгляд документації, протоколів, програм, звітів, командних та інформаційних карток.

3.4. Фінансування туристських заходів (1 год.).

Основні джерела фінансування.

Основна документація фінансування та матеріально-технічного забезпечення. Кошторис. Норми витрат. Оформлення фінансових документів на проведення туристичних заходів. Допомога спонсорів.

4. Методичні основи підготовки кадрів з туристської роботи.

4.1. Навчально-методична робота (2 год.).

Форми навчання. Навчальні плани і програми підготовки громадських кадрів.

Планування навчального процесу. Вимоги до слухачів семінарів.

Нормативні документи по підготовці туристських кадрів. Інструкції, положення та інші документи регламентуючі роботу з туризму.

Атестація та оцінка слухачів.

4.2. Навчальна і виховна робота інструктора дитячо-юнацького туризму (2 год.).

Обов'язки і права інструктора дитячо-юнацького туризму.

Виховні можливості туризму - дії у колективі, виховання почуття відповідальності за доручену справу перед колективом, розвиток ініціативи і самостійності

Робота по підготовці молодших інструкторів: навчальні плани і програми, основні прийоми навчання, складання планів окремих занять, організація практики - стажування молодших інструкторів.

Проведення семінарів з підготовки вчителів до керівництва походами. Семінари для класних керівників, громадського активу. Спільна робота із вчителями фізкультури з підготовки значківців "Юний мандрівник України", розрядників туризму

Роль інструктора шкільного туризму у залученні учнів до подорожей, проведення масових туристських і краєзнавчих заходів, участі в міських, районних, обласних зльотах, конференціях, змаганнях.

Підвищення кваліфікації інструктора дитячо-юнацького туризму.

Огляд літератури, необхідної інструктору.

4.3. Питання психологічної підготовки в туристських групах (1 год.).

Виховний вплив різноманітних туристських заходів на психологічний стан групи.

Заходи особистого та громадського впливу на свідомість туристів. Принцип підготовки: для колективу, через колектив, в колективі.

Створення активу. Створення атмосфери взаємодії, добра, зацікавлених ідей, вимог та поваги. Розвиток ініціативи та самостійності.

Комплектування груп.

Порядок розгляду конфліктних ситуацій.

5. Дводенний ступеневий навчально-тренувальний похід (16 год).

Проводиться навчально-тренувальний похід із слухачами курсів.

Перед походом проводиться індивідуальна або колективна розробка маршруту і його варіантів, планів екскурсій і краєзнавчих спостережень, складання кошторису, списків спорядження, меню і набору продуктів.

Під час походу: практика організації руху групи по маршруту, робота з картою і компасом, обладнання біваку, вогнища, приготування їжі; тренування у подоланні перепон, практика ведення краєзнавчих спостережень, виконання завдань, збір і зберігання матеріалів.

Практика (стажування) слухачів курсів у керівництві групою, виконання обов'язків керівника, командира, провідника, краєзнавця, завгоспів, санітара, скарбника і т. д.

Аналіз дій групи.

При підведенні підсумків походу проводиться колективне обговорення його підсумків по різноманітних аспектах - спортивно-технічна частина, краєзнавчий зміст походу, фінансовий звіт, матеріальне забезпечення і т. п.

Слухачі індивідуально по підсумках походу повинні виконати одну із практичних робіт: скласти паспорт маршруту, паспорт екскурсійного об'єкту, звіт по виконаному краєзнавчому завданню, маршрутну топографічну нитку, відеофільм або фотогазету, «віт про виконану роботу на посаді, яку займав слухач під час походу.

6. Залікові заняття (2 год.).

Залікові заняття із слухачами проводяться у вигляді захисту рефератів основних питань туристсько-краєзнавчої і екскурсійної роботи, у вигляді заліків з окремих тем (контрольні роботи) у період навчання, відповідей на запитання екзаменаційних білетів.

Заліковий похід (поза сіткою годин).

Заліковий похід I категорії складності проводиться в об'ємі не менше 48 навчальних годин. Практичні уміння слухачів оцінюються при виконанні певних обов'язків у групі під час походу. Після походу група складає звіт, в якому кожен учасник звітується про проведену ним роботу під час походу. Захист звіту є підставою для видачі довідок про здійснений категорійний похід.

Список рекомендованої літератури:

1. Бардин К.В., Азбука туризма – М.: Просвещение. 1981.
2. Берман А.Е., Юный турист – М.: ФиС, 1977.
3. Коструб А.А., Медицинский справочник туриста – М.: Профиздат 1990.

4. Куприн А.М., Занимательная картография – М.: Просвещение, 1981.
5. Лукоянов П.И., Зимние спортивные походы – М.: ФиС, 1988.
6. Матюцкий С.П., Туристу о растениях – М.: Профиздат 1988.
7. Остапец А.А. На маршруте туристы-следопыты – М.: Просвещение, 1987.
8. Поспелов Е.М., Туристу о географических названиях. М.: Профиздат 1988.
9. Шимановский В.Ф., Ганопольский В.И., Питание в туристском путешествии – М.: Профиздат 1986.
10. Штюмер Ю.А., Краткий справочник туриста – М.: ФиС, 1985.

* * *

Затверджено Постановою Виконкому
Федерації спортивного туризму України
від 15.12.2008.р., протокол №3 , п. №6.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ІНСТРУКТОРІВ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ

1. Загальні положення

1.1. Інструктор спортивного туризму є основною категорією туристських кадрів, що здійснює навчальну роботу у клубах, учбових школах, семінарах, зборах осередків федерацій.

1.2. Інструктор спортивного туризму здійснює свою роботу з метою:

- ефективного розвитку туристсько-спортивного руху в Україні;
- посилення соціальної значущості, змістовності і екологічної культури туристсько-спортивного руху;
- підвищення безпеки спортивних походів і подорожей;
- підготовки людини до виживання в екстремальних природних умовах;

1.3. Звання „Інструктор спортивного туризму” присвоюється особам, яким виповнилося 19 років, які мають або виконали вимоги на звання інструктор дитячо-юнацького туризму, успішно закінчили базовий рівень туристської підготовки (БР), мають досвід керівництва спортивними походами не нижче другої категорії складності, мають позитивну оцінку за роботу стажером ПР або закінчили БР та мають досвід керівництва походом III категорії складності (або екстернат за БР та керівництво походом III к.с.).

2. Порядок присвоєння звання

2.1. Звання та категорії «Інструктор СТ» присвоюються наказами виконкомів федерацій, згідно до рішення робочої групи кадрової комісії федерації.

2.2. Склад робочої групи для розгляду матеріалів на присвоєння звання «Інструктор СТ» не менше 3-х осіб, не менше ніж 2 члени групи повинні мати рівень «Старший інструктор СТ».

2.3. Особам, яким присвоєно звання, видається посвідчення встановленого зразка

3. Права та обов'язки

3.1. Інструктор СТ має право працювати у навчальних школах, семінарах з підготовки інструкторів (БР), повинен вміти якісно виконувати функції організатора туристських заходів районного і міського масштабів, готувати кадри на відповідному рівні навчання, виконувати обов'язки штатних інструкторів з туризму туристських закладів та педагогів-організаторів закладів освіти та за місцем проживання за туристсько-краєзнавчим напрямом;

3.2. Організатор спортивного туризму зобов'язаний:

- брати активну участь у розвитку спортивного туризму та туристсько-краєзнавчої діяльності;
- проводити туристські заходи на високому організаційному та методичному рівні;
- здійснювати свою спортивно-туристську діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства України, а також нормативних документів зі спортивного туризму.

4. Облік роботи

Облік роботи організатора спортивного туризму здійснює організація, у якій він стоїть на обліку туристських кадрів.

ПОЛОЖЕННЯ про старшого інструктора спортивного туризму

1. Загальні положення

1.1. Старший інструктор спортивного туризму є вищою категорією туристських кадрів, що здійснює навчальну роботу на семінарах, зборах, курсах підготовки кадрів інструкторів та старших інструкторів спортивного туризму федерацій.

1.2. Старший інструктор спортивного туризму здійснюється свою роботу в меті:

- ефективного розвитку туристсько-спортивного руху в країні;
- посилення соціального значення, змістовності і екологічної культури туристсько-спортивного руху;
- підвищення безпеки спортивних походів і подорожей;
- підготовку професійних кадрів туристсько-спортивних заходів і професійної роботи в туризмі.

1.3. Звання «Старший інструктор спортивного туризму» присвоюється особам, яким виповнилося 21 рік, мають звання «Інструктор СТ», успішно закінчили спеціалізований рівень (СР) туристської підготовки, мають не нижче I розряду з виду туризму та досвід керівництва походом IV кат. скл., а також роботу стажером СР, або закінчили СР та мають досвід керівництва походом V кат. скл. (або екстернат за СР та керівництво походом V кат. скл.).

В стажировку зараховується робота (з позитивною оцінкою) в якості начальника (або завуча) на базовому рівні або в якості викладача на спеціалізованому рівні.

2. Порядок присвоєння звання

2.1. Звання та категорії присвоюються наказами виконкомів обласних (міських Київської та Севастопольської) федерацій, що є осередками або асоційованими членами Федерації спортивного туризму України, згідно до рішення робочої групи кадрової комісії федерації.

2.2. Склад робочої групи для розгляду матеріалів на присвоєння звання Інструктор СТ не менше 3-х осіб, не менше ніж 2 члени групи повинні мати рівень кваліфікації «Старший інструктор СТ».

2.3. Особам, яким присвоєно звання, видається посвідчення встановленого зразка.

3. Права та обов'язки

3.1. Старший інструктор СТ має право:

- працювати у навчальних школах, семінарах, зборах федерацій з підготовки інструкторів та старших інструкторів СТ (СР)
- Старший інструктор спортивного туризму повинен вміти якісно виконувати функції організатора туристських заходів обласного і державного масштабів, готувати кадри на відповідному рівні навчання, виконувати обов'язки штатних інструкторів з туризму туристських закладів та педагогів-організаторів закладів освіти.

3.2. Старший інструктор спортивного туризму зобов'язаний:

- брати активну участь у розвитку спортивного туризму України,
- проводити туристські заходи на високому організаційному та методичному рівні;
- здійснювати свою спортивно-туристську діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства України, а також нормативних документів зі спортивного туризму.

4. Облік роботи

Облік роботи організатора спортивного туризму здійснює організація, у якій він стоїть на обліку туристських кадрів.

ПОЛОЖЕННЯ про інструктора СТ міжнародного класу

1. Загальні положення

1.1. Інструктора СТ міжнародного класу є найвищою категорією туристських кадрів федерації спортивного туризму України, що здійснює навчальну роботу на любых семінарах, зборах, курсах підготовки кадрів спортивного туризму.

1.2. Інструктора СТ міжнародного класу спортивного туризму здійснюється свою роботу в меті:

- ефективного розвитку туристсько-спортивного руху в країні;
- підвищення безпеки спортивних походів і подорожей;
- підготовку професійних кадрів туристсько-спортивних заходів і професійної роботи в туризмі;
- розробки нормативних документів спортивного туризму.

1.3. Звання інструктора СТ міжнародного класу спортивного туризму присвоюється особам, яким виповнювалось 25 років, які мають категорію "Старший інструктор", мають звання "*Майстер спорту України" зі спортивного туризму і працювали стажером ВР. За стажировку зараховується робота (з позитивною оцінкою) в якості керівника (зав. навч. частиною) на спеціалізованому рівні або викладачем на вищому рівні.

2. Порядок присвоєння звання

2.1. Звання "Інструктор СТ міжнародного класу" присвоюються виконкомом Федерації спортивного туризму України за поданням кадрової комісії ФСТУ.

2.2. Склад робочої групи для розгляду матеріалів на присвоєння звання "Інструктор СТ міжнародного класу" - не менше трьох членів робочої групи повинні вже мати цей рівень.

2.3. Особам, яким присвоєно звання "Інструктор СТ міжнародного класу" видається посвідчення встановленого зразка.

3. Права та обов'язки

3.1. "Інструктор СТ міжнародного класу" має право:

- працювати у навчальних школах, семінарах, зборах федерацій по підготовки інструкторських кадрів ФСТУ всіх рівнів.

3.2. Старший інструктор спортивного туризму зобов'язаний:

- брати активну участь у розвитку спортивного туризму України,
- проводити туристські заходи на високому організаційному та методичному рівні;
- здійснювати свою спортивно-туристську діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства України, а також нормативних документів зі спортивного туризму.

4. Облік роботи

Облік роботи інструкторів СТ міжнародного класу здійснює Федерація спортивного туризму України.

*** * ***

Затверджено Постановою Виконкому
Федерації спортивного туризму України
від 15.12.2008.р., протокол №3 , п. №6.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ТРЕНЕРІВ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ

1. Загальні положення

1.1. Тренер спортивного туризму є основною категорією туристських кадрів, що здійснює навчальну роботу у секціях, клубах, учбових школах осередків федерацій.

1.2. Тренер спортивного туризму здійснює свою роботу з метою:

- ефективного розвитку туристсько-спортивного руху в країні;
- посилення соціального значення, змістовності та екологічної культури туристсько-спортивного руху;

- підготовки спортсменів зі видів (техніки) спортивного туризму.

1.3. Звання „Тренер спортивного туризму” присвоюється особам, які мають звання „Інструктор спортивного туризму”, 2 спортивний розряд з виду туризму, а також були тренерами команд або спортсменів, що посіли призові місця на окремих дистанціях не нижче III-го класу або у загальному заліку на міських (Київ, Севастополь) або обласних першостях (Кубок, Чемпіонат) зі спортивного туризму.

2. Порядок присвоєння звання

2.1. Звання та категорії «Тренер СТ» присвоюються наказами виконкомів федерацій, згідно до рішення робочої групи комісії по змаганням федерації.

2.2. Склад робочої групи для розгляду матеріалів на присвоєння звання «Тренер СТ» не менше 3-х осіб, не менше ніж 2 члени групи повинні мати рівень «Старший тренер СТ».

2.3. Особам, яким присвоєно звання, видається посвідчення встановленого зразка.

3. Права та обов’язки

3.1. Тренер СТ має право:

- працювати у секціях, школах, семінарах федерацій по підготовки спортсменів змагань з техніки спортивного туризму.

- тренер спортивного туризму повинен вміти якісно виконувати функції організатора туристських змагань районного і міського масштабів, готувати кадри на відповідному рівні навчання,

3.2. Тренер спортивного туризму зобов’язаний:

- брати активну участь у розвитку спортивного туризму та туристсько-краєзнавчої діяльності;

- якісно підготовляти команди та окремих спортсменів до змагань з техніки спортивного туризму;

- проводити туристські змагання на високому організаційному та методичному рівні;

- здійснювати свою спортивно-туристську діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства України, а також нормативних документів зі спортивного туризму.

4. Облік роботи

Облік роботи тренера спортивного туризму здійснює організація, у якій він стоїть на обліку туристських кадрів.

ПОЛОЖЕННЯ

про старшого тренера спортивного туризму

1. Загальні положення

1.1. Старший тренер спортивного туризму вищою категорією туристських кадрів, що здійснює навчальну роботу у секціях, клубах, навчальних школах осередків федерацій.

1.2. Старший тренер спортивного туризму здійснює свою роботу з метою:

- ефективного розвитку туристсько-спортивного руху в країні;
- посилення соціального значення, змістовності та екологічної культури туристсько-спортивного руху;
- підвищення кваліфікації та підготовки спортсменів зі змагань по виду (техніці) спортивного туризму.

1.3. Звання „Старший тренер спортивного туризму” присвоюється особам, які мають звання „Старший інструктор СТ” з виду туризму, а також у своїй тренерській діяльності виховали призерів-спортсменів (або команду) на окремих дистанціях або в загальному заліку на національних змаганнях зі спортивного туризму, що були включені в календарі Держмолодьспорту України.

2. Порядок присвоєння звання

2.1. Звання та категорії присвоюються наказами виконкомів обласних (міських Київської та Севастопольської) федерацій, що є осередками або асоційованими членами федерацій ФСТУ згідно до рішення подання комісії по змаганням федерації.

2.2. Склад робочої групи для розгляду матеріалів на присвоєння звання «Старший тренер СТ» не менше 3-х осіб, серед яких не менше ніж 2 члени групи повинні мати рівень «Старший тренер СТ».

2.3. Особам, яким присвоєно звання, видається посвідчення встановленого зразка.

3. Права та обов'язки

3.1. Старший тренер СТ має право:

- працювати у секціях, школах, семінарах федерацій по підготовки спортсменів змагань з техніки спортивного туризму.

- старший спортивного туризму повинен вміти якісно виконувати функції організатора туристських змагань міського і національного масштабів, готувати кадри на відповідному рівні навчання,

3.2. Старший тренер спортивного туризму зобов'язаний:

- брати активну участь у розвитку спортивного туризму;
- якісно підготовляти команди та окремих спортсменів до змагань з виду (техники) спортивного туризму;

- проводити туристські змагання на високому організаційному та методичному рівні;

- здійснювати свою спортивно-туристську діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства України, а також нормативних документів зі спортивного туризму.

4. Облік роботи

Облік роботи старшого тренера спортивного туризму здійснює Федерація спортивного туризму України.

ПОЛОЖЕННЯ

про тренера міжнародного класу спортивного туризму

1. Загальні положення

1.1. Тренер міжнародного класу СТ є найвищою категорією туристських кадрів, що здійснює навчальну роботу у секціях, клубах, начальних школах осередків федерацій.

1.2. Тренер міжнародного класу СТ здійснюється свою роботу з метою:

- ефективного розвитку туристсько-спортивного руху в країні;
- посилення соціального значення, змістовності та екологічної культури туристсько-спортивного руху;
- підвищення підготовки спортсменів зі змагань з виду (техніки) спортивного туризму.

1.3. Звання „Тренер міжнародного класу СТ” присвоюється особам, які мають звання „Старший тренер СТ” з виду туризму, а також в своїй тренерській діяльності підготували призерів в міжнародних змаганнях зі спортивного туризму на окремих дистанціях або в загальному заліку.

2. Порядок присвоєння звання

2.1. Звання та категорії «Тренер міжнародного класу СТ» присвоюються наказом Виконкому федерації туризму України згідно до подання комісії по змаганням ФСТУ.

2.2. Склад робочої комісії для розгляду матеріалів на присвоєння звання «Тренер міжнародного класу СТ» повинен бути не менше трьох членів комісії, які повинні вже мати цей рівень.

2.3. Особам, яким присвоєно звання, видається посвідчення встановленого зразка.

3. Права та обов'язки

3.1. Тренер міжнародного класу СТ має право:

- працювати у секціях, школах, семінарах федерацій по підготовки спортсменів змагань з техніки спортивного туризму.

- Тренер міжнародного класу повинен вміти якісно виконувати функції організатора туристських змагань національного масштабу, готувати кадри на відповідному рівні навчання,

3.2. Тренер міжнародного класу спортивного туризму зобов'язаний:

- брати активну участь у розвитку спортивного туризму;
- якісно готувати команди та окремих спортсменів до змагань з виду (техніки) спортивного туризму;
- проводити туристські змагання на високому організаційному та методичному рівні;
- здійснювати свою спортивно-туристську діяльність із дотриманням вимог чинного законодавства України, а також нормативних документів зі спортивного туризму.

4. Облік роботи

Облік роботи „Тренерів міжнародного класу спортивного туризму” здійснює Федерація спортивного туризму України.

*** * ***

7. Типові навчальні плани та програми курсу “Спортивний туризм” для підготовки кадрів з організації та проведення туристських спортивних походів

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Типові навчальні плани та програми курсу “Спортивний туризм” розроблені відповідно до “Положення про систему підготовки кадрів спортивного туризму”, затвердженого Виконкомом Федерації спортивного туризму України (далі - Федерація) від 11.03.2002 року, протокол № 18, п.2.

Завдання курсу – надати слухачам знання, вміння та навички, необхідні:

- для роботи з туристською групою в умовах природного середовища на маршрутах різної категорії складності з урахуванням вікових, фізичних та інших особливостей учасників;
- для забезпечення безпеки туристських заходів;
- для підготовки людини до виживання в складних та екстремальних природних ситуаціях.

Типові навчальні плани та програми розроблені для всіх категорій кадрів спортивного туризму, але для початкового рівня підготовки навчальні плани та програми деталізовані у вигляді окремих положень для перших двох за рівнем підготовки категорій кадрів спортивного туризму. Це “Положення про організатора спортивного туризму” та “Положення про інструктора дитячо-юнацького туризму”, затверджені Президією Федерації 15.06.2002р. Підготовка цих уніфікованих положень здійснена з метою забезпечення єдиних вимог до рівня знань, вмінь та навичок цих найбільш масових категорій кадрів спортивного туризму та з урахуванням специфіки їх подальшої роботи в клубах, колективах фізичної культури підприємств, установ і організацій, навчальних закладах освіти переважно з учнівською та студентською молоддю.

Випускники усіх рівнів підготовки кадрів спортивного туризму повинні пройти навчання за відповідними орієнтовними навчальними планами і програмами та набути знання, вміння і навички, необхідні для здійснення безпечного проходження спортивного походу, категорія складності якого повинна відповідати рівню їх туристської підготовки: базовий рівень – походи II-III категорій складності (к.с.), спеціалізований – IV-V к.с., вищий – V(VI) к.с. Тривалість навчально-тренувального походу, а відповідно і кількість годин, що плануються на похід, залежить від його категорії складності. У навчальному плані розрахунок годин на навчально-тренувальні походи проведено виходячи із 8 годин на один день походу. При цьому враховувалася мінімальна нормативна тривалість походу, яка становить: для походів II к.с. – 8 днів, III к.с. – 10 днів, IV к.с. – 13 днів, V к.с. – 16 днів, VI к.с. – 20 днів, а також те, що нормативна тривалість може зростати за рахунок днів активного відпочинку. Укладачі програм вважають, що може бути рекомендована наступна

тривалість днів активного відпочинку у походах різної складності: для походів I – III к.с. – 1 день, IV – V к.с. – 2 дні, VI к.с. – 3 дні.

Приклад розрахунку годин навчального плану для навчально-тренувальних походів II та III к.с.:

- для походу II к.с.: загальна сума годин = (8 дн.+1 дн.) x 8год. = 72год.;

- для походу III к.с.: загальна сума годин = (10дн.+1 дн.)x8год.= 88 год.

Окрім підготовки до участі у туристських спортивних походах, навчальні плани і програми передбачають оволодіння слухачами ще й іншими знаннями вміннями та навиками для організації та проведення різноманітних туристських масових заходів.

Загальний рівень підготовки окремих категорій кадрів спортивного туризму за підсумками навчання повинен надати їм можливість здійснювати наступну роботу:

- планувати та проводити роботу туристських секцій та клубів в колективах закладів освіти та за місцем проживання, організовувати та проводити масові некатегорійні спортивні туристські походи, вести заняття в туристських та краєзнавчих гуртках.

Типова навчальна програма курсу “Спортивний туризм”

I. Загальна підготовка

1.1. Роль спортивного туризму в формуванні духовності і фізичного розвитку особистості.

Роль, місце та завдання сучасного спортивного туризму у розвитку фізкультурно-спортивного руху в Україні. Спортивний туризм як соціальне явище. Головна соціальна функція спортивного туризму – сприяння духовному розвитку та вихованню населення України і, у першу чергу, молодого покоління.

Значення туризму для зміцнення здоров'я та фізичного розвитку, виховання вольових та моральних якостей особи. Організація оздоровчої роботи у спортивному туризмі. Виховні та спортивні можливості походів, змагань та інших туристських заходів.

Роль туристських кадрів у розвитку масового спортивного туризму.

1.2. Історія розвитку туризму в Україні.

Перші відомості про мандрівників з України (паломник Данило у XII ст., Василь Барський у XVIII ст., Адам Чернецький (В.Ходаковський), І.Нечуй-Левицький, І.Франко у XIX ст.). Краєзнавчо-туристське товариство “Плай” у Львові (1924-1939рр.).

Організація туристського руху в дореволюційній Росії. Створення нових організаційних форм туристсько-екскурсійної галузі у 1917-1936 рр.

Центральне туристсько-екскурсійне управління (1936-1962 рр.), ради з туризму та екскурсій (1962-1990 рр.), Федерація туризму (1976 – 1999рр. та з 2000р.). Організаційні основи сучасного спортивного туризму.

1.3. Туризм, природа, право.

Законодавчі та нормативно-правові акти України про охорону навколишнього середовища, пам'яток історії та культури. Виховне та естетичне значення пам'яток природи. історії та культури. Пропаганда збереження та охорони природи, пам'яток історії та культури. Просвітницька діяльність та інші форми участі туристів в охороні природи, пам'яток історії та культури.

1.4. Керівні та нормативні матеріали.

Глобальний етичний кодекс туризму. Гаагська декларація з туризму. Хартія туризму тощо.

Статут Федерації спортивного туризму України (ФСТУ). Програма діяльності ФСТУ щодо розвитку спортивного туризму. Класифікація маршрутів туристських спортивних походів. Правила змагань “Спортивний туризм”. Положення про систему підготовки кадрів спортивного туризму. Положення про маршрутно-кваліфікаційні комісії – колеги суддів змагань зі спортивних туристських походів (МКК) та інші нормативні матеріали, їх короткий огляд.

1.5. Структура центральних і регіональних туристських організацій.

Структура та система підпорядкування організацій спортивного туризму в Україні. Федерація спортивного туризму України – всеукраїнська громадська фізкультурно-спортивна організація туристсько-спортивної спрямованості. Порядок створення територіальних та місцевих громадських туристсько-спортивних об'єднань – федерацій спортивного туризму. Їх функції, структура та взаємодія з іншими організаціями з питань розвитку спортивного туризму.

1.6. Діяльність і структура туристських секцій і клубів.

Роль і значення туристської секції у розвитку масового туризму. Завдання секції, її організація і структура. Бюро секції, розподіл обов'язків. Комісії секції, їх функції. Плани та організація роботи секції. Матеріально-технічна база та джерела фінансування.

Територіальні та місцеві туристські клуби, їх структура та організація роботи. Клуби туристів підприємств, навчальних закладів, установ, відомств – осередки масової спортивно-туристської роботи. Зв'язок діяльності секцій і клубів з місцевими та територіальними осередками Федерацією спортивного туризму України.

1.7. Туристські можливості рідного краю.

Природно-спортивні та рекреаційні ресурси рідного краю для розвитку спортивного туризму, здійснення туристських походів за класифікованими маршрутами. Географічне положення рідного краю. Річки, водойми, геологічне минуле і рельєф, корисні копалини, клімат. Рослинний та тваринний світ. Пам'ятні місця, музеї, заповідники, цікаві природні об'єкти.

Література про рідний край. Можливі маршрути екскурсій, походів вихідного дня, ступеневих та категорійних походів з різних видів туризму.

1.8. Суспільно-корисна, краєзнавча, природоохоронна діяльність та спостереження в поході.

Краєзнавчий огляд рідного краю. Форми організації краєзнавчих спостережень, обробка матеріалів та складання звітів, пропаганда краєзнавчих досліджень (експозиції, виставки), використання їх в розробці маршрутів туристських спортивних походів.

Охорона природи – громадський головний обов'язок туристів. Необхідність постійного виховання дбайливого ставлення до природи усіх верств населення. Форми, види та приклади природоохоронної діяльності туристів.

Форми суспільно-корисної діяльності туристів: дослідницька робота (по завданню наукових та господарських організацій); краєзнавча робота (збір

історичного і фольклорного матеріалу, колекцій і гербаріїв, реєстрація фенологічних явищ тощо); просвітницька робота серед населення (бесіди, лекції); пропаганда та популяризація туризму у засобах масової інформації.

1.9. Науково-спортивна діяльність і організація експедицій.

Розробка, виготовлення та випробування нових видів та конструкцій спорядження. Розробка нових тактик та методик подолання перешкод, технічних прийомів тощо. Робота за договорами з науковими організаціями (фізичні, психологічні, географічні, біологічні, геологічні, картографічні, гідрологічні та інші дослідження). Мета, завдання, організація та проведення туристських експедицій. Специфічні особливості спортивних туристських експедицій.

Ведення щоденників, методики обробки даних. Підготовка висновків та рекомендацій.

1.10. Загальна і спеціальна фізична підготовка туристів.

Вимоги до загальної та спеціальної фізичної підготовки туриста-спортсмена для підготовки до змагань з техніки (за видами) туризму та до спортивних туристських походів.

Особиста гігієна туриста, гігієнічні вимоги до взуття, одягу, спорядження. Норми навантажень у поході. Медичний контроль за станом здоров'я.

Короткі відомості про організм людини. Провідна роль центральної нервової системи. Вплив фізичних вправ на підготовку туриста. Виховання та розвиток фізичних якостей (сила, витривалість, спритність, гнучкість, рівновага тощо). Психологічна підготовка.

Організація та проведення спортивного тренування. Зміст та підбір вправ відповідно до умов походу (змагань). Методики розвитку фізичних якостей. Тести для оцінки рівня тренуваності та фізичного розвитку. Чергування навантажень та відпочинку. Неприпустимість перевантажень. Контроль рівня підготовки (централізований та самоконтроль).

1.11. Види туризму. Їх особливості.

Перелік видів спортивного туризму: автомобільний, велосипедний, вітрильний, водний, гірський, лижний, мотоциклетний, пішохідний, спелеологічний. Можливість комбінування видів туризму у походах, а також використання походів на конях для виконання нормативу на значок "Турист України". Загальні спортивні нормативи та особливості видів туризму (більш детальний огляд виду туризму за спеціалізацією слухачів). Загальні та специфічні види небезпек в різних видах туризму, стислий їх огляд.

1.12. Класифікація туристських маршрутів і характеристика перешкод.

Порядок класифікації спортивних туристських маршрутів. Зв'язок між категоріями складності походів та перешкодами на маршруті. Обставини, що ускладнюють маршрут (сезонні явища, відсутність доріг або стежок, переправи через ріки або ущелини, відсутність населених пунктів, першопроходження маршруту або його ділянок, ускладнення в орієнтуванні тощо). Способи класифікації природних перешкод: якісні, кількісні, порівняння з еталоном. Складання паспортів на перешкоди. Методика визначення категорій складності туристських спортивних маршрутів. Перелік класифікованих туристських спортивних маршрутів України, а також інших країн.

2. Організація і проведення спортивних походів

2.1. Порядок організації і проведення спортивних туристських походів.

Особливості проведення походів за кордоном.

Загальні вимоги щодо організації та проведення спортивних туристських походів. Правила змагань спортивних туристських походів, роль туристських маршрутно-кваліфікаційних комісій – колегій суддів змагань спортивних туристських походів (МКК) у дотриманні даних “Правил”. Формування туристської групи. Вимоги до учасників та керівника. Маршрутні документи та порядок їх оформлення. Відмітки на маршруті, повідомлення.

Права та обов’язки керівника та учасників. Розгляд випадків порушення туристами “Правил”.

Вимоги Єдиної спортивної класифікації України щодо присвоєння спортивних розрядів і звань за участь, керівництво у спортивних туристських походах. Порядок присвоєння спортивних розрядів та звань.

Про порядок виїзду з України і в’їзду в Україну громадян України. Особливості проведення спортивних туристських походів в окремих країнах.

2.2. Організація, підготовка та проведення спортивних походів.

Визначення мети походу і вибір району, часу та маршруту походу в залежності від підготовки і туристського досвіду учасників групи. Психологічні аспекти підбору групи. Розподіл обов’язків. Збір відомостей про район походу. Розробка маршруту, календарного плану та кошторису. Особливості розробки аварійних варіантів. Забезпечення спорядженням, медаптечкою та продуктами харчування. Підвищення вимог при підготовці складного маршруту (передпохідні тренування, підвищена моральна відповідальність, спецнабір спорядження, медикаментів, продуктів харчування, попередня заброска продуктів, дублювання керівництва, акліматизація, медконтроль стану учасників тощо).

Затвердження маршрутних документів в МКК. Перевірка на місцевості (при необхідності) готовності та вміння групи діяти в різних похідних умовах і ситуаціях.

Особливості підготовки навчально-тренувального походу. Взаємострахування навчально-спортивних груп та їх взаємодія. Організація виїздної МКК.

Особливості підготовки експедиції. Спеціальні вимоги до учасників і спорядження. Обробка результатів експедиції, звіт та його затвердження.

2.3. Спорядження.

Основні вимоги до спорядження: мала вага та розміри, висока теплоізоляція, міцність, непромокальність, зручність у користуванні, надійність в роботі. Головні експлуатаційні якості. Спорядження групове та особисте. Господарський інвентар. Спорядження для забезпечення страховки та самостраховки, необхідність у виготовленні саморобного спорядження. Випробування саморобного спорядження. Підгонка спорядження, укладка та перенесення. Догляд за спорядженням, його ремонт, склад ремнабору. Засоби зв’язку.

Методичні вказівки з проведення занять по темі “Спорядження”: необхідність паралельних демонстрацій та пояснень по використанню, підбору, підгонці та укладці спорядження. Аналіз помилок.

2.4. Харчування.

Організація найбільш оптимального харчування у поході. Оцінка енерговитрат. Основні характеристики добового харчування: калорійність, харчова цінність. Співвідношення у добовому раціоні та у залежності від умов походу основних складових харчових продуктів: жирів, білків, вуглеводів та вітамінів. Режим харчування. Норми закладки основних продуктів. Вимоги до ваги набору продуктів та до різноманітності харчування у поході.

Сумісність продуктів, складання меню. Облік витрачання та поповнення продуктів. Збереження продуктів в умовах походу. Способи термообробки та їх аналіз. Водно-солевий режим. Простіші способи знезараження води.

Особливості харчування в умовах низьких температур, на великих висотах, у печерах. Використання сублімованих продуктів та висококалорійних поживних сумішей особистого виготовлення. Можливість поповнення продуктів шляхом полювання, рибальства, збирання дикоростучих їстівних рослин. “НЗ” продуктів та “кишенькове харчування”.

Методичні вказівки з проведення занять по темі “харчування”: відпрацювання практичних навичок та вмінь по темі, характерні помилки. Оцінка знань слухачів. Розбір занять.

2.5. Топографія та орієнтування на місцевості.

Значення топографії і орієнтування для туристів. Карти (мапи), що використовуються у спортивному туризмі. Карта, план, схема, кроки місцевості, основні умовні позначення. Читання карти та складання схеми маршруту. Компас. Орієнтування на місцевості за допомогою мапи, компасу і місцевих предметів. Визначення сторін горизонту за місцевими предметами, годинником і сонцю.

Азимут та рух за ним. Оцінка характеру шляху і факторів, які впливають на його проходження за картою (наявність дорожньої і гідрографічної мережі, наявність та характер переправ, рослинність, ґрунти, крутість схилів тощо). Використання дрібномасштабних мап і гляціологічних схем для проходження складних ділянок маршруту. Визначення складності перевалів, переправ за фотографічними матеріалами, схемами, кроками.

Методи визначення точки стояння. Надійні та вірогідні прив’язки, орієнтування за сукупністю ознак. Відновлення орієнтування у випадку його втрати. Способи визначення відстані, яку було фактично подолано.

Істинний (географічний) і магнітний меридіани. Істинний і магнітний азимут. Поправка на магнітне відхилення. Способи дотримання заданого напрямку пересування. Обхід перепон. Попередня розвідка маршруту (складної ділянки), перешкоди.

Особливості орієнтування у різних видах туризму. Методи навчання вміню працювати з картою у приміщенні та на місцевості. Топографічний диктант, основні правила його складання. Способи контролю ефективності навчання. Використання змагань з орієнтування, ігрових методів на різних етапах навчання.

2.6. Стратегія походу.

Поняття “стратегія” походу. Відмінність стратегії походів різних категорій складності. Найважливіше завдання – безпека проведення походу. Залежність

стратегії проходження походу від мети, району, пори року, складності маршруту, підготовленості групи, матеріальної забезпеченості тощо.

Стратегічні схеми побудови маршруту: лінійний, по колу, радіальний, змішаний. Оцінка складних ділянок маршруту з позицій часу їх проходження. Особливості акліматизації в побудові стратегії походу. Складання календарного плану походу, запасні та аварійні варіанти маршруту. Використання методу забросок продуктів. Особливості стратегії експедицій, навчально-тренувальних походів.

2.7. Тактика походу.

Поняття “тактика” походу. Планування денного переходу: графік пересування, розпорядок різних заходів протягом дня, вибір часу та місця ночівлі. Підведення підсумків дня та планування дій на наступний день з урахуванням погодних умов, фізичного і морального стану учасників та інших обставин.

Побудова тактики подолання складних ділянок, оцінка обставин і характеру перешкод, засобів страхування та самострахування, а також визначення можливих дій на випадок виникнення екстремальних ситуацій. Фактори, що можуть зумовити необхідність відмовитись від подолання маршруту або його ділянок. Обов’язки тих, хто йде попереду і замикає групу. Місце керівника на маршруті. Ротація керівництва з числа учасників.

Особливості тактики експедиції, навальньо-тренувального походу. Основні вказівки та рекомендації по проведенню занять з тактики. Способи перевірки знань та їх оцінка.

2.8. Техніка руху і подолання перешкод.

Значення техніки подолання перешкод для безаварійного проходження маршруту. Методики навчання технічним прийомам подолання перешкод, практична демонстрація прийомів подолання перешкод, розгляд та аналіз помилок. Моделювання складних обставин у ході навчання. Використання змагань з техніки туризму (за видами) для відпрацювання безаварійного подолання перешкод та контролю підготовки учасників.

Детальний розгляд техніки пересування і подолання перешкод за видами туризму.

2.9. Привали і ночівлі.

Призначення привалів, їх періодичність і тривалість в залежності від довжини денного переходу, рельєфу та характеру місцевості, погоди, температури повітря, напрямку і сили вітру, фізичного та морального стану учасників.

Фактори, що впливають на вибір місця привалу, біваку. Заходи обачності і безпеки під час бівачних робіт і відпочинку. Збереження природи при організації біваків.

Типи і види вогнищ, застосування їх в залежності від умов та призначення. Розпалювання багаття в складних метеоумовах. Улаштування заслонів з підручних матеріалів.

Вимоги до місця ночівлі з точки зору безпеки і комфорту. Захист від комах та змій. Особливості ночівлі на берегах річок, великих відкритих водоймах, у гірських районах. Установка наметів у незручних місцях, розміщення людей і вантажу для швидкої евакуації у складних метеоумовах і при аварійній ситуації. Вітрозахисна стінка. Максимально корисне використання природних сховищ, наявного

спорядження. Особливості в організації ночівлі у походах з різних видів туризму, при проведенні навчально-тренувальних походів. Чергування. Способи закріплення знань, умінь і навичок при організації привалів та бівуаків. Оцінка активності і діяльності слухачів. Розбір занять.

2.10. Причини травматизму і аналіз нещасних випадків.

Основні причини травматизму: недостатня фізична, тактична, технічна і морально-вольова підготовка, недисциплінованість учасників, недостатній досвід і авторитет керівника, погане знання району і умов проведення походу, переоцінка своїх можливостей, складність метеорологічних умов, непідготовленість спорядження, невміння надати першу долікарняну допомогу при травмах та захворюваннях.

Аналіз даних про нещасні випадки (травматизм) у різних видах туризму.

Методичні вказівки до занять по темі. Виділення основних положень: про важливість систематичного аналізу даних про нещасні випадки, необхідність поєднання при навчанні уявлення про небезпеку та розумового відтворення способів захисту від неї, особливий характер позитивних і негативних прикладів з різних видів туризму.

2.11. Забезпечення безпеки подорожі, страхування і самострахування.

Безпека – основна й найважливіша вимога до походів. Небезпека явна і уявна. Зростання несприятливих факторів при збільшенні складності походів. Суб'єктивні причини, які викликають аварії і залежать від самої людини, від її помилок та промахів (недостатня дисципліна, нехтування вимогами чинних Правил, низька громадська свідомість, невміння або незнання прийомів техніки руху і страхування, тактичні помилки і недостатній тактичний досвід, низький рівень фізичної і психологічної підготовки).

Об'єктивні причини, що не залежать від волі людини (стихійні природні явища, поломка спорядження з причин технічного браку тощо).

Аналіз аварійних випадків. Реальна аварія – наслідок поєднання впливу декількох несприятливих факторів при вирішальній дії деяких з них. Приклади. Необхідність систематичного статистичного аналізу аварій.

Заходи запобігання небезпеки при проведенні походів та експедицій. Необхідність комплексу захисних заходів організаційного, технічного, виховного та навчального характеру. Колективне обговорення рішень у складних та екстремальних ситуаціях і відповідальність кожного за всіх. Право керівника на завершальне рішення.

Приклади накопиченого досвіду з питань безпеки у походах. Значення страхівки та самострахівки в туристських спортивних походах. Страхуюче спорядження та вимоги до нього у різних видів туризму. Комплектування спорядження для страхівки в залежності від нитки маршруту, сезону і району подорожі. Прийоми страхування. Розподіл обов'язків між страхуючими, правила їх поведінки.

Організація роботи з групою на практичних заняттях. Моделювання аварійних ситуацій. Аналіз результатів практичних занять.

2.12. Медичне забезпечення походу і долікарняна допомога у поході. Лікарняний контроль і самоконтроль.

Особливості медичного забезпечення походу. Комплекс заходів. Необхідність фізкультурно-диспансерного обстеження до походу. Протипоказання до участі у складних походах та перебування на висотних ділянках.

Організація самообслуговування, обов'язки учасника походу, відповідального за медзабезпечення та медобслуговування. Навчання учасників групи методам діагностики хвороб і травм.

Особиста гігієна в поході. Вимоги до взуття, одягу, спорядження. Загартування організму. Організація режиму роботи і відпочинку у походах.

Масаж, самомасаж, їх значення при великих фізичних і психологічних навантаженнях, основні прийоми масажу.

Фізіологічні особливості організму в умовах високогір'я. Гіпоксія як визначальна особливість впливу гірського комплексу. Гірська хвороба, особливості її вияву, спосіб попередження. Механізм дії багатоступеневої активної акліматизації. Механізм дії вітамінізації, фармакологічних препаратів, харчового фактору. Психотерапія.

Організація індивідуального медичного огляду, контролю і самоконтролю в період акліматизації і походу. Комплектування медичної аптечки з урахуванням особливостей конкретного походу. Застосування спеціальних медикаментозних засобів. Заходи проти обмороження і переохолодження організму.

Перша долікарняна, медична допомога в умовах походу та подальші заходи при кровотечі, асфіксії, травматичному шоці, ураженні блискавкою, опіках, обмороженнях, сніжній сліпоті, переломах, пошкодженнях черепа, хребта, живота, таза, внутрішніх органів, при розтягненнях, розривах зв'язок, вивихах, ранах, сонячних і теплових ударах, гірській хворобі, гострій серцево-судинній недостатності, запаленні легенів та ангіні, гострих гастритах, отруєннях, укусах змій та комах, шлункових розладах тощо.

Проведення штучного дихання. Зупинка кровотечі жгутом. Зовнішній масаж серця. Техніка підшкірного введення (ін'єкції) лікарських препаратів. Організація транспортування потерпілого на короткі та далекі відстані. Методика проведення практичних занять по медичному забезпеченню, обробці ран, накладанні пов'язок, транспортування потерпілого тощо. Характерні помилки. Розбір і аналіз дій.

2.13. Умови виживання в екстремальних ситуаціях.

Вірогідні екстремальні ситуації у походах та їх характеристика: захворювання учасників, взаємовідносини у групі, втрата (вихід з ладу) важливого особистого або загального спорядження, втрата продуктів харчування, дезорієнтування на місцевості, відставання від запланованого графіку руху, жорсткі погодні умови, фізична та моральна перенапруга учасників тощо. Шляхи і способи виходу з екстремальних ситуацій, дії керівника і учасників. Методи проведення занять по тренуванню навичок виживання в екстремальних умовах для групи та поодиноких учасників. Організація життя при обмеженому наборі спорядження та продуктів харчування. Проведення таборів "робінзонів".

2.14. Організація і проведення пошуково-тренувальних робіт. Транспортування потерпілого.

Аварійно-рятувальна служба держави. Її задачі, організація, права і обов'язки. Громадські рятувальні загони. Тактика пошуково-рятувальних робіт. План взаємодії рятувальників. Порядок рятування і транспортування потерпілого (або загиблого), складання відповідних документів.

Методичні вказівки до практичних занять по засвоєнню навичок проведення пошуково-рятувальних робіт. Розбір характерних помилок.

2.15. Огляд районів туризму і навчально-тренувального походу.

Коротка історія освоєння різних районів України та країн СНД спортивними туристами. Характерні особливості туристських районів. Найбільш вірогідні маршрути навчально-тренувальних походів, експедицій та категорійних походів з видів туризму, що проводяться з метою участі команд у чемпіонатах (національних та міжнародних).

2.16. Керівник походу, його відповідальність і обов'язки.

Добровільне підпорядкування туристів групи обраному керівнику – основа нормальних стосунків в туристській групі. Правила, що регламентують аспекти керівництва. Роль керівника на всіх етапах підготовки та проведення походу. Принципи управління групою, залежність методу управління від досвіду учасників і керівника. Моральна, адміністративна, юридична відповідальність керівника і учасників групи. Практика розглядання аварій та нещасних випадків на туристських маршрутах. Взаємини з місцевою владою, представниками лісової охорони, рибінспекції, мисливських господарств тощо.

2.17. Звіт про похід.

Призначення та роль звіту про похід. Тижневик (щоденник) походу. Основні розділи звіту, додатки до нього, вимоги до оформлення. Характерні недоліки. Класифікація та збереження звітів.

3. Методичні основи підготовки кадрів спортивного туризму

3.1. Нормативні документи з підготовки кадрів.

Положення про систему підготовки кадрів спортивного туризму. Категорії кадрів. Основні принципи та порядок здійснення підготовки кадрів спортивного туризму, вимоги до навчально-тематичних планів і навчальних програм. Порядок організації та проведення навчальних заходів. Вимоги і порядок присвоєння кваліфікаційних звань. Права і обов'язки кадрів спортивного туризму.

3.2. Основи педагогіки.

Сутність процесу навчання. Взаємозв'язок навчання та виховання. Поняття “знання”, “навички”, “вміння”. Роль інструктора у навчанні. Процес засвоєння знань, навичок, вмінь. Основні принципи навчання – науковість, зв'язок теорії і практики, усвідомленість та активність, наочність, систематичність і доступність навчання, якісне засвоєння матеріалу, індивідуальний підхід.

Методи навчання: усний виклад матеріалу, бесіда, показ з поясненням, демонстраційний метод, практичні заняття, семінари.

3.3. Організація і проведення навчальних заходів.

Форми підготовки кадрів спортивного туризму. Курси (школи) і семінари (збори). Їх характерні особливості. Фінансування навчальних заходів. Керівництво навчальним заходом, його функції. Склад викладачів.

Організація навчального заходу. Набір слухачів, формування навчальних відділень. Особливості організації семінарів (зборів) з навчально-тренувальними походами (НТП). Порядок оформлення необхідної документації при проведенні теоретичних, практичних, семінарських занять та під час НТП. Внутрішній розпорядок. Форми навчальної роботи у період до походу. Форми і методи самостійної роботи слухачів.

Заклучний період роботи курсів (семінару). Навчальна документація. Практика слухачів по розробці плану навчального заходу і розкладу занять.

3.4. Організація роботи викладацького складу.

Викладацький склад: завідуючий навчальною частиною, інструктори (тренери) навчальних відділень, лектори зі спеціальною підготовкою.

Основні задачі та функції викладацького складу. Взаємовідносини керівництва навчальним заходом із викладацьким складом.

3.5. Підготовка та проведення лекцій і бесід.

Етапи підготовки: розробка розгорнутого плану занять, вивчення матеріалу, оформлення тексту (тез), розподілення матеріалу з урахуванням часу викладання, методичних та логічних вимог.

Читання лекцій. Значення форми викладення, поведінки лектора, вміння встановлювати контакт із слухачами. Залежність викладання матеріалу від складу слухачів. Значення початку та заключної частини лекції для якісного засвоєння матеріалу.

Види бесід: вступна, заключна, бесіда-розповідь (обговорення), особливості їх проведення.

3.6. Підготовка і проведення практичних занять. Методологія тренувального процесу.

Види і форми практичних занять, їх залежність від виду туризму, категорії слухачів, засобів матеріально-технічного забезпечення тощо.

Технологія підготовки практичних занять, мета занять, зміст, методи та засоби у досягненні мети. Вибір місця проведення занять.

Методична розробка практичного заняття, її зміст: тема заняття, місце проведення та кількість часу, зміст та розклад заняття, засоби матеріально-технічного забезпечення. Кількість слухачів, література.

Підготовка методичних розробок, їх спільне обговорення та рецензування слухачами. Навчальна практика слухачів по проведенню занять з використанням підготовлених ними методичних матеріалів. Організація тренувального процесу та форми його проведення.

3.7. Навчання в тренувальному поході.

Завдання навчально-тренувального походу (НТП), його відмінність від спортивного, особливості побудови маршруту. Специфіка НТП у різних видах туризму. Розробка НТП, підготовка засобів матеріально-технічного забезпечення, участь в цьому слухачів.

Специфічні форми навчання в період НТП: щоденні обговорення дій навчальних відділень, тактики та методів подолання перешкод. Висновки. Роль інструктора у НТП. Використання елементу змагань між навчальними групами, відділеннями. Навчальна практика слухачів в період НТП.

3.8. Виховна робота в навчальних заходах.

Сутність процесу виховання. Єдність виховання та навчання. Виховна дія колективу, дисципліна. Чітке виконання розпорядку дня, чергування по графіку. Значення загальних шиків, ранкових фіззарядок, єдиної атрибутики (форма, емблема тощо) у виховній роботі.

Взаємодопомога навчальних відділень в період НТП, особистий приклад інструкторів та керівництва навчальним заходом.

3.9. Питання психологічної підготовки в туристській групі. Психологія малих груп.

Поняття психологічного клімату туристської групи. Конфлікти, причини їх виникнення та способи усунення. Психологічна тактика керівника групи. Система морально-психологічної підготовки: сукупність психологічних та етичних знань, особиста установка на визначену поведінку, раціональне застосування знань, вмінь, навичок, звичок та інтуїції в питаннях спілкування і взаємодії з членами групи; контроль і оцінка досягнутих результатів. Особливості психології малих груп.

3.10. Особливості організації роботи на турбазі, в таборі.

Основні положення по організації роботи, форми туристсько-екскурсійної діяльності, проведення бесід, консультацій, навчання елементам туристської техніки, прикладним навичкам і вмінням. Організація та проведення прогулянок та походів. Екскурсійне обслуговування. Обладнання та благоустрій на маршрутах з активними засобами пересування.

3.11. Організація іспитів, заліків, розбір тренувань і походів.

Розробка контрольних питань, розподілення їх по білетам. Організація та прийом заліків та іспитів. Врахування домашніх завдань. Підсумкове обговорення.

4. Організація і проведення масових заходів.

4.1. Походи вихідного дня. Екскурсії.

Походи вихідного дня (ПВД) – найбільш масовий і доступний вид туристського походу. Використання ПВД для виконання нормативів на значок “Турист України” з різних видів туризму. Розподіл ПВД на пізнавальні, тренувальні і змагальні. Визначення району ПВД та мети. Комплектування групи та розподіл обов’язків. Розробка маршруту та графіку руху.

Кошторис ПВД. Підведення підсумків.

Оглядові та тематичні екскурсії. Їх організація.

4.2. Правила змагань з техніки туризму, методика їх суддівства та проведення.

Основні нормативні документи для проведення змагань з техніки туризму. Обов’язкове дотримання “Правил змагань” суддями та учасниками. Види змагань з техніки туризму. Дистанції змагань з видів туризму та класифікація дистанцій. Виконання нормативів для присвоєння спортивних розрядів і звань на дистанціях різних класів.

Методика проведення змагань та їх суддівство, проведення суддівських семінарів. Положення про суддів зі спорту та Єдина спортивна класифікація України. Підсумки змагань для команд, учасників, суддів та організаторів.

4.3. Організація і проведення чемпіонатів, туристських зльотів.

Головна задача чемпіонатів, зльотів та інших спортивних масових заходів – подальша популяризація занять спортивними туризмом як найбільш масовим і доступним видом спорту, пізнання та відпочинку, найбільш ефективним засобом втілення здорового способу життя. Туристські масові заходи як ефективна форма співпраці туристсько-спортивних та комерційних організацій. Положення про захід, план його проведення, кошторис, дозвіл органів влади і спеціалізованих структур на його проведення. Підготовка місць проведення туристських заходів, технічне забезпечення. Особливості у проведенні заочних чемпіонатів туристських спортивних походів. Нагородження переможців. Реклама через засоби масової інформації.

5. Питання туристсько-спортивної діяльності

5.1. Фінансування туристсько-спортивних заходів.

Джерела фінансування спортивного туризму: державний бюджет, спонсорські кошти, членські внески, надходження від господарської діяльності тощо. Розподіл коштів на утримання організації, проведення заходів, підготовку кадрів, придбання спорядження, на пропаганду та агітацію тощо.

5.2. Організація платних послуг.

Організація комерційно-господарської діяльності у спортивному туризмі: проведення екскурсій, подорожей, походів; організація навчальних послуг; надходження від пунктів прокату туристського спорядження, від надання посередницьких послуг; виготовлення та реалізації спеціального туристського спорядження, а також інша діяльність, що не суперечить чинному законодавству.

5.3. Складання кошторисів і калькуляцій на послуги та заходи.

Особливості складання кошторисів на різні види послуг та заходи. Приклади підготовки кошторисів. Основні види витрат: оренда приміщення, придбання та тиражування нормативних, методичних та інших навчальних матеріалів, оплата праці викладацького складу та обслуговуючого персоналу, проїзд, провезення вантажу, добові у дорозі, харчування, медичне забезпечення та господарчі товари, прокат спорядження, канцтовари, нагородження, транспортне обслуговування тощо.

Звіт про виконання кошторису.

5.4. Організація туристського сервісу.

Поняття туристської послуги як результату діяльності по задоволенню потреб туристів. Види основних послуг (екскурсії, подорожі, походи). Вимоги до туристських послуг: обов'язкові (безпека життя і здоров'я, збереження майна туристів, охорона навколишнього середовища) та рекомендовані послуги (відповідність призначенню, точність та своєчасність виконання, етичність поведінки обслуговуючого персоналу тощо).

Основні нормативні документи.

Нормативні матеріали та рекомендована література:

- Закон України “Про фізичну культуру і спорт”.

- Закон України “Про туризм”.
- Закон України “Про аварійно-рятувальні служби”.
- Закон України “Про порядок виїзду з України та в’їзду в Україну громадян України”.
- Глобальний етичний кодекс туризму. Збірник нормативно-правових актів “Туризм в Україні”, т.5, під заг. ред. Вихристенка Б.І., “ІВА”, м.Ужгород, 2000р.
- Гаагська декларація з туризму. Збірник нормативно-правових актів “Туризм в Україні”, т.5, під заг. ред. Вихристенка Б.І., “ІВА”, м.Ужгород, 2000р.
- Хартія туризму. Збірник нормативно-правових актів “Туризм в Україні”, т.5, під заг. ред. Вихристенка Б.І., “ІВА”, м.Ужгород, 2000р.
- Правила проведення туристських подорожей з учнівською і студентською молоддю України. Наказ Міністерства України № 96 від 06.04.1999р.
- Положення про суддів зі спорту (Наказ Держкоммолодьспорттуризму України №1007 від 30.06.2000р.).
- Статут Федерації спортивного туризму України (зареєстрован Міністерством України 08.02.2001р., свідоцтво №1572).
- “Спортивний туризм”, “Інформаційно-методичний збірник”, ФСТУ, №1. – 2001р.
- Спортивний туризм. Правила змагань (Затверджено Президією ФСТУ 07.10.01р., погоджено ДКИСТУ 15.10.01р.).
- Про класифікацію маршрутів туристських спортивних походів (Постанова Президії ФСТУ 08.12.01р.), Інформаційно-методичний збірник “Спортивний туризм” №2, 2002р.
- Про типові положення про територіальний спортивний туристський клуб (Постанова Президії ФСТУ 08.12.01р.), Інформаційно-методичний збірник “Спортивний туризм” №3, 2002р.
- Положення про систему підготовки кадрів спортивного туризму (Пост. Виконкому ФСТУ 11.03.02р.), Інформаційно-методичний збірник “Спортивний туризм” №3, 2002р.
- Абрамов В.В. Об исторических истоках термина “туристский”. Міжнар. наук.-практ. конф. “Туризм на порозі ХХІ століття”. К., 1999.
- Алешин В.М., Серебряников А.В. Туристская топография. М., 1985.
- Бардин К.В. Азбука туризма. М., 1981.
- Булгаков А.А. и др. Велосипедный туризм. М., «Ключ», 1998.
- Вахлис К.И. и др. Спутник туриста. Киев, «Здоров’я», 1983.
- Волович В.Г. Человек в экстремальных условиях природной среды, М., 1980.
- Высокогорные перевалы. Перечень квалифицированных перевалов и горных районов СССР. М., 1990.

- Ганопольский В.И. и др. Туризм и спортивное ориентирование. Учебник для институтов и техникумов физической культуры. М., 1987.
- Гранильщикова и др. Горный туризм., М., 1966.
- Григорьев В.Н. Водный туризм., М., 1990.
- Добромыслов А.Н. и др. Путешествие под парусом. М., 1981.
- Дублянский В.Н., Илюхин В.В. Путешествие под землей. М., 1981.
- Зорин И.В., Штюмер Ю.А. Туризм и охрана окружающей среды. М., 1986.
- Квартальнов В.А., Сенин В.С. Организация туристско-экскурсионного обслуживания., М., 1987.
- Котов Г.Г. Автомобильный туризм., М., 1986.
- Коструб А.А. Медицинский справочник туриста., М., 1990.
- Краеведение. Пособие для учителя. М., 1987.
- Кропф Ф. Спасательные работы в горах. Учебное пособие для альпинистов и туристов. М., 1975.
- Кудинов Б.Ф. Из истории развития туризма., М., 1986.
- Курилова В.И. Туризм. Учебное пособие для педагогических институтов. М., 1988.
- Линчевский Э. Психологический климат туристской группы., М., 1981.
- Лукоянов П.И. Зимние спортивные походы., М., 1988.
- Лысогор Н.А. и др. Питание туристов в походе., М., 1980.
- Никишин Л.Ф., Коастуб А.А. Туризм и здоровье. Киев, 1991.
- Остапец А.А. Педагогика туристско-краеведческой работы в школе. М., 1986.
- Плешанов Е.А. Я + природа. Учебно-справочное пособие по выживанию и безопасности человека в природе. Воронеж, 1997.
- Попчиковский В.Ю. Организация и проведение туристских походов., М., 1987.
- Садикова С.Н. 1000 + 1 совет Туристу. Школа выживания. Минск, 1999.
- Серкіз Я.І. З Історії українського мандрівництва. Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. "Проблеми розвитку туризму в Україні і завдання відновлення історичної пам'яті народу засобами туризму". Київ, 1994.
- Соколов В.А., Дегтярьов Л.В. Проблема підготовки кадрів спортивного туризму в Україні. Матер. МНПК "Туризм на порозі ХХІ ст.: Освіта, екологія, культура", Київ, 1999.
- Соколов В.А., Штангей Ю.В., Петрова І.В. Спортивний туризм на сучасному етапі. Матер. МНПК "Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості", Київ, 2002.
- Соколов В.А., Ильин В.С. Велосипедный туризм. М., 1992.
- Снаряжение для горного туризма (сост. Директор Л.Б.). М., 1987.

- Снаряжение туриста-водника (сост. Григорьев В.Н.). М., 1986.
- Турист (журнал). М., 1966-1990.
- Туристские спортивные маршруты (сост. Попчиковский В.Ю.). М., 1989.
- Шимановский В.Ф. и др. Питание в туристском путешествии. М., 1986.
- Штюмер Ю.А. Опасности в туризме: мнимые и действительные. М., 1983.
- Штюмер Ю.А. Четвертая грань туризма. Общественно-полезная работа туристов. М., 1984.

8. Алгоритм організації навчальних заходів з підготовки кадрів спортивного туризму

Підготовка кадрів спортивного туризму проводиться у рамках організації навчальних заходів (шкіл, семінарів, зборів). Безпосереднє планування навчальних заходів здійснює видова комісія ФСТУ. Розгляд та затвердження конкретного навчального заходу здійснює кадрова комісія ФСТУ разом з відповідною видовою комісією.

Випуск на маршрути навчально-тренувальних походів здійснює маршрутно-кваліфікаційна комісія (МКК), яка має для цього необхідні повноваження чи виїздна МКК, затверджена повноважною МКК.

№ п/п	Етап підготовки	Строки	Відповідальні
1.	Планування проведення навчального Заходу (надалі НЗ) – строки, місце проведення, рівень підготовки. Оформлення положення, кошторису.	Не пізніше чим за три місяці до початку НЗ.	Видова комісія ФСТУ чи повноважна Регіональна ФСТ
2.	Затвердження наказом керівного складу НЗ (керівника, при необхідності, керівника навчальної частини (при плануванні у складі НЗ трьох чи більше навчальних відділень).	Не пізніше як за два місяця до НЗ	Кадрова комісія ФСТУ (РФСТ)
3.	Затвердження інструкторсько-викладацького складу (надалі ІВС), підготовка навчальних матеріалів запланованого заходу, заявка на проведення НЗ до кадрової комісії з вказівкою рівня НЗ, місця проведення занять, навчально-тренувального походу (НТП), а також склад та досвід інструкторсько-викладацького складу, документи, підтверджуючі досвід ІВС.	Не пізніше як за один місяць до початку НЗ	Кадрова комісія ФСТУ (РФСТ). Керівник НЗ, Керівник навчальної частини
4.	Розробка та затвердження в МКК маршрутів НТП чи затвердження виїзної МКК.	Не пізніше як за два тижня до початку НТП	МКК, Керівник НЗ
5.	Набір слухачів НЗ з урахуванням вимог «Правил...» та послідовності накопичення спортивного та інструкторського досвіду.	На протязі усього періоду підготовки НЗ	Видова комісія, керівник та ІВС

6.	Матеріальне забезпечення навчальних груп (спорядження, провізія, проїзні документи тощо)	Не пізніше як За тиждень до початку НЗ	Видова комісія, Керівний склад НЗ.
7.	Контроль за проведенням НТП	На протязі Проведення	МКК, видова комісія.
8.	Затвердження складу атестаційної (екзаменаційної) комісії	Не пізніше одного місяцю по закінченню НЗ	Кадрова комісія ФСТУ (РФСТ)
9.	Підготовка звіту про проведення НЗ. Захист пройдених маршрутів в МКК. Здача іспитів слухачами в екзаменаційній комісії. Фінансовий звіт.	Не пізніше одного місяцю після закінчення НЗ	МКК, Керівник НЗ, ІВС
10	Захист звіту про НЗ у кадровій комісії. Атестація ІВС з видачею довідок встановленого зразка слухачам, стажерам, ІВС. Доповідь та затвердження на відповідному Виконкомі.	Не пізніше двох місяців після закінчення НЗ	Кадрова комісія ФСТУ (РФСТ) Керівник НЗ

* * *

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Виконкому ФСТУ
від 28.02.2010р.
Протокол №02-10 , п. №15

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ЗВІТ за навчальний семінар (школу, збори) у системі підготовки кадрів ФСТУ

По закінченню навчального заходу керівник чи його заступник по навчальній роботі, за участю керівників навчальних груп, зобов'язані підготувати матеріали для складання звіту.

Звіт подається на Виконком Федерації, яка прийняла рішення про проведення навчального заходу. Попередньо звіт розглядається відповідною Комісією з підготовки та атестації кадрів Федерації.

Звіт (див.нижче) включає в себе повну назву, відомості про місце та строки проведення навчального заходу, кількість слухачів у цілому та кількість слухачів які завершили навчання з позитивною оцінкою. Подаються відомості про слухачів, які були відраховані та з яких причин це сталося. Дається висновок про виконання навчального плану, з обґрунтуванням відхилень від затвердженого варіанту у разі його наявності. Завершується звіт висновками та побажаннями по покращенню проведення семінарів у подальшому.

До письмового звіту керівника семінару додається наступний перелік документів:

- Наказ відповідної організації про проведення семінару(школи, збору);

- Інформаційний лист про семінар;
- робочий навчальний план та програма семінару;
- Розклад занять ;
- Список та анкети викладацького складу;
- Список та анкети слухачів;
- Журнали обліку роботи навчальних груп;
- Екзаменаційні білети;

При централізованому фінансуванні навчального заходу подаються наступні фінансові звітні документи:

- Відомість оплати праці викладачів за фактично проведені лекційні, семінарські та практичні заняття;
- Звітність по відрядженню викладацького складу до місця проведення семінару;
- Акти на списання витратних матеріальних цінностей (медикаментів, канцелярських товарів, спорядження і т. і.);

Також до звіту додаються заповнені довідки про закінчення семінару, про стажування та інструкторську роботу. Після затвердження їх, вони повертаються керівнику семінару.

ЗВІТ керівника семінару (зборів, школи)

(найменування заходу)

Місце проведення _____

Терміни проведення _____

Кількість слухачів: всього _____ осіб, закінчивших _____ осіб, відрахованих _____ осіб.

ПІБ відрахованих та причини відрахування _____

ПІБ інструкторів (викладачів), стажерів та їх кваліфікація _____

Оцінка роботи інструкторсько-викладацького складу _____

Оцінка навчально- методичної документації _____

Оцінка організації навчального процесу _____

Оцінка матеріально-технічного забезпечення _____

Висновки та пропозиції _____

Додатки _____

(перелік додатків))

Керівник _____

(підпис)

(ПІБ)

Звіт розглянутий _____

(найменування комісії з підготовки кадрів)

Оцінка роботи керівника _____

Звіт затверджений _____

(найменування виконкому Федерації)

Протокол № _____ від “ _____ ” _____ 20__ р.

Головуючий _____

(підпис)

(ПІБ)

М. П. _____ 20__ р.

* * *

Досвід, проблеми

I. Положення про супровід туристів на маршрутах з активними засобами пересування (пропозиції).

1. Визначення термінів

Активний туризм – це окремий напрямок роботи у туристичній галузі, який культивує маршрути активного відпочинку за визначеними програмами в умовах природного середовища. Для проведення таких маршрутів використовуються активні засоби пересування: пішки, на велосипедах, сплав по річках та водоймам, на лижах тощо. Вказані заходи організуються окремими туроператорами на туристських базах, кемпінгах, а також підприємцями, працюючими у сфері зеленого туризму тощо.

Туристський маршрут – це маршрут пересування по місцевості з подоланням окремих видів природних перешкод. Туристські маршрути за видами активного туризму мають класифікацію, яка відповідає рівню природних перешкод:

- а) некатегорійні маршрути за видами активного туризму;
- б) категорійні маршрути за видами спортивного туризму. За спортивною класифікацією України вони розподіляються від першої до шостої категорії складності.

Вимоги до категорійних маршрутів наведені у нормативних документах Федерації спортивного туризму України. Вони можуть бути використані при проектуванні активних турів та їх проведенні.

Супровід туристів – супровід туристів (одного або групи клієнтів) на туристсько-спортивному маршруті з активними способами пересування фахівцями спортивного туризму (провідника або інструктора) з навчанням клієнтів правилам поведінки, засобам проходження маршруту, подолання перешкод, забезпеченню безаварійного здійснення туристської подорожі. Функції виконавця супроводу обумовлюються контрактом чи посадовою інструкцією туроператора.

2. Виконання супроводу

Супровід туристів виконується **однією чи декількома особами**, які мають відповідну фахову підготовку (підтверджується свідоцтвом чи сертифікатом про **закінчення курсової підготовки**) та отримали у встановленому порядку **дозвіл на супровід туристів**. Фахівці супроводу мають три кваліфікаційні категорії:

- провідник ;
- інструктор-провідник;
- старший інструктор-провідник.

Допускається зараховувати у якості фахової підготовки відповідні інструкторські звання, встановлені Федерацією спортивного туризму України, а саме: звання інструктора, старшого інструктора спортивного туризму з видів спортивного туризму та інструктора спортивного туризму міжнародного класу.

3. Дозвіл на здійснення супроводу туристів

Дозвіл на виконання супроводу видають спеціальні комісії, створені при (Центральній Державній службі та обласних відділеннях Державної служби туризму і курортів).

Обласні комісії розглядають та видають дозвіл для роботи на території даної області для категорій “Провідник” та “Інструктор-провідник”.

Центральна комісія розглядає та видає дозвіл для категорії фахівців “Старший інструктор - провідник”. Цей дозвіл дає право проводити супровід туристів на території всієї України .

Ці комісії створюються за наказом (Держслужби туризму та курортів). До складу комісій обов'язково входять уповноважені представники Федерації спортивного туризму України чи представники регіональних федерацій спортивного туризму. Комісії приймають рішення про видачу дозволу на супровід туристів у визначеному виді активного туризму і присвоюють кваліфікаційну категорію фахівця. Фахівці, які успішно пройшли атестацію отримують посвідчення (сертифікат) затвердженої форми. Термін дії посвідчення три роки. Для подальшої роботи необхідна переатестація фахівця на відповідну категорію.

* * *

II. Кваліфікаційні вимоги до фахівців супроводу туристів

1. Провідник супроводу туристів (за видами туризму)

Кваліфікаційна характеристика

Завдання та обов'язки. Організовує та проводить активні походи по сертифікованих туристських маршрутах.

До організації входить: підготовка клієнтів активних турів до виходу на маршрут, підготовка та підбір особистого та групового спорядження, продуктів харчування, а також навчально-тренувальна робота за видами спортивного туризму для конкретного туристського маршруту.

Здійснює безпечне проходження маршруту, контроль за станом здоров'я туристів, темпом руху, рівномірним та правильним розподілом вантажу між туристами та супроводжуючим персоналом, правильним їх харчуванням, організацією біваків, додержанням вимог санітарної гігієни та правил охорони природи. Забезпечує виконання правил та норм безпеки туристів, точне дотримання встановлених для даного маршруту траси та графіку руху. Інформує за допомогою

переносних засобів зв'язку відповідні організації про пересування групи, інциденти та страхові випадки на маршруті. Інформує туристів про природні, історико-культурні, етнографічні та інші пам'ятки, що знаходяться у місцевості, по якій проходить маршрут.

Повинен знати. Законодавство України про туризм, фізичну культуру і спорт, нормативно-правові та регуляторні акти, правила, норми і стандарти у туристичній сфері; техніку і прийоми відповідного виду спортивного туризму чи альпінізму, методiku організації походів та сходжень, практику їх проведення в обсязі програми підготовки інструкторів туризму та альпінізму; основи краєзнавства та топографії; траси туристських маршрутів, можливі перешкоди і способи їх подолання; вимоги, правила та норми безпеки клієнтів у поході; правила надання до лікарняної медичної допомоги та транспортування потерпілих; особливі правила, встановлені для заповідників та лісництв; правила радіообміну. Крім того, мати відповідну фізичну (спортивну) підготовку та навички використання спорядження та інвентарю відповідного виду туризму чи альпінізму; вміти встановити в групі дружню, доброзичливу атмосферу і здоровий психологічний клімат; постійно удосконалювати свої знання та професійні навички.

Повинен мати якості лідера та адекватно використовувати їх на маршруті.

Кваліфікаційні вимоги.

Повна загальна середня освіта та спеціальна курсова підготовка (базовий рівень – фахівець супроводу туристів чи інструктор спортивного туризму). Досвід керівництва походами першої категорії складності з даного виду спортивного туризму (без вимог до стажу роботи). Стажування на протязі одного року (сезону) під керівництвом фахівця супроводу не нижче інструктора-провідника.

2. Інструктор - провідник супроводу туристів **(за видами туризму)**

Кваліфікаційна характеристика

Завдання та обов'язки.

Організовує та проводить активні походи по самостійно розробленим маршрутам, бере участь у проектуванні та опробації сертифікованих маршрутів, у підготовці рішень комісій по сертифікації фахівців супроводу туристів до рівня провідник включно.

До організації входить: розробка індивідуального маршруту, консультації та випуск групи на маршрут у відповідній маршрутно-кваліфікаційній комісії, підготовка клієнтів активних турів до виходу на маршрут, підготовка та підбір особистого та групового спорядження, продуктів харчування, а також навчально-тренувальна робота за видами спортивного туризму чи альпінізму для конкретного маршруту.

Здійснює безпечне проходження маршруту, контроль за станом здоров'я туристів, темпом руху, рівномірним та правильним розподілом вантажу між туристами та супроводжуючим персоналом, правильним їх харчуванням, організацією біваків, додержанням вимог санітарної гігієни та правил охорони природи. Забезпечує виконання правил та норм безпеки туристів, точне дотримання

встановлених для даного маршруту траси та графіку руху. Інформує за допомогою переносних засобів зв'язку відповідні організації про пересування групи інциденти та страхові випадки на маршруті. Інформує туристів про природні, історико-культурні, етнографічні та інші пам'ятки, що знаходяться у місцевості, по якій проходить маршрут.

Повинен знати. Законодавство України про туризм, фізичну культуру і спорт, нормативно-правові та регуляторні акти, правила, норми і стандарти у туристичній сфері; техніку і прийоми відповідного виду спортивного туризму чи альпінізму, методiku організації походів та сходжень, практику їх проведення в обсязі програми підготовки інструкторів туризму та альпінізму; основи краєзнавства та топографії; траси туристичних маршрутів, можливі перешкоди і способи їх подолання; вимоги, правила та норми безпеки клієнтів у поході; правила надання до лікарняної медичної допомоги та транспортування потерпілих; особливі правила, встановлені для заповідників та лісництв; правила радіообміну. Крім того, мати відповідну фізичну (спортивну) підготовку та навички використання спорядження та інвентарю відповідного виду туризму чи альпінізму; вміти встановити в групі дружню, доброзичливу атмосферу і здоровий психологічний клімат; постійно удосконалювати свої знання та професійні навички.

Повинен володіти якостями лідера та адекватно використовувати їх на маршруті.

Кваліфікаційні вимоги.

Вища (спеціаліст, магістр) або неповна вища (бакалавр) освіта та спеціальна курсова підготовка (спеціалізований рівень – фахівець супроводу, старший інструктор спортивного туризму). Досвід керівництва походами четвертої – п'ятої категорії складності в даному виді активного (спортивного) туризму. Досвід роботи за професією провідник супроводу туристів не менше 2 років (сезонів).

3. Старший інструктор - провідник супроводу туристів **(за видами туризму)**

Кваліфікаційна характеристика.

Завдання та обов'язки. Організовує та проводить активні походи по самостійно розроблених маршрутах, бере участь у створенні та затвердженні сертифікованих маршрутів, у підготовці рішень комісій по сертифікації фахівців супроводу туристів до рівня інструктор-провідник НК включно.

До організації входить: розробка індивідуального маршруту, випуск групи на маршрут у відповідній маршрутно-кваліфікаційній комісії, підготовка та підбір особистого та групового спорядження, продуктів харчування, а також навчально-тренувальна робота за видами спортивного туризму чи альпінізму для конкретного маршруту.

Здійснює безпечне проходження маршруту, контроль за станом здоров'я туристів, темпом руху, рівномірним та правильним розподілом вантажу між туристами, правильним їх харчуванням, організацією бівуаків, додержанням вимог санітарної гігієни та правил охорони природи.

Забезпечує виконання правил та норм безпеки туристів, точне дотримання установлених для даного маршруту траси та графіку руху. Інформує за допомогою переносних засобів зв'язку відповідні організації про пересування групи інциденти та страхові випадки на маршруті. Інформує туристів про природні, історико-культурні, етнографічні та інші пам'ятки, що знаходяться у місцевості, по якій проходить маршрут. Веде щоденник встановленого зразку, де відображає всі важливі події, інциденти, стан погодних умов і таке інше.

Повинен знати. Законодавство України про туризм, фізичну культуру і спорт, нормативно-правові та регуляторні акти, правила, норми і стандарти у туристичній сфері; техніку і прийоми відповідного виду спортивного туризму чи альпінізму, методiku організації походів та сходжень, практику їх проведення в обсязі програми підготовки інструкторів туризму та альпінізму; основи краєзнавства та топографії; траси туристських маршрутів, можливі перешкоди і способи їх подолання; вимоги, правила та норми безпеки клієнтів у поході; правила надання долікарської медичної допомоги та транспортування потерпілих; особливі правила, встановлені для заповідників та лісництв; правила радіообміну. Крім того, мати відповідну фізичну (спортивну) підготовку та навички використання спорядження та інвентарю відповідного виду туризму чи альпінізму; вміти встановити в групі дружню, доброзичливу атмосферу і здоровий психологічний клімат; постійно удосконалювати свої знання та професійні навички.

Повинен мати якості лідера та адекватно використовувати їх на маршруті.

Кваліфікаційні вимоги.

Вища освіта та спеціальна курсова підготовка (вища інструкторська підготовка – фахівець супроводу туристів, інструктор спортивного туризму міжнародного класу). Досвід керівництва походами (сходженнями) п'ятої категорії складності. Досвід роботи за професією інструктор-провідник супроводу туристів - не менше 2 років (сезонів).

* * *

Скрипченко В.І., к.т.н.

БЕЗПЕКА НА ВИСОТІ ТА НОРМАТИВНО-ТЕХНІЧНІ АСПЕКТИ СЕРТИФІКАЦІЇ СПОРТИВНОГО ЗАПОБІЖНОГО СПОРЯДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Напевно, не потребує доказів теза про те, що міцність та надійність запобіжного спорядження, що використовується для безпеки людей, перебуваючих на висоті при заняттях екстремальними видами спорту (туризм, альпінізм, спелеологія) або виконуючих професійні завдання (рятувальники, промальпіністи та інші категорії фахівців), вміле користування цим спорядженням в значній мірі забезпечує безаварійність спортивних заходів та виконання професійних задач, грає суттєву роль у вирішенні проблеми безпеки життєдіяльності на висоті в цілому. Внаслідок використання неякісного спорядження суттєво збільшується ймовірність нещасних випадків і травматизму, що можуть загрожувати не тільки здоров'ю, але навіть життю людини, діяльність якої пов'язана з перебуванням на висоті. І якщо

правильно користуватись таким спорядженням при бажанні або необхідності може навчитись будь-хто, то впевнитись у його міцності та надійності можна тільки на основі спеціальних випробувань, успішні результати яких дають підставу для висновку про відповідність цього спорядження існуючим нормативним вимогам і, відповідно, про гарантії безпеки його використання.

Звісно, що кінцевому споживачеві немає потреби звертатись до випробувальних центрів для перевірки спорядження на відповідність існуючим вимогам - при купівлі разом зі спорядженням повинен видаватись паспорт або сертифікат виробника на цю продукцію, що гарантують відповідність її споживацьких якостей певному нормативному документу. З економічним розвитком країни і поступовим збільшенням кількості виробників і постачальників спеціального запобіжного спорядження, які пропонують для спортивних, прикладних та професійних потреб мотузки, запобіжні системи, карабіни, спускові пристрої, затискувачі та інше, і відповідним збільшенням кількості споживачів такої продукції, питання гарантії її якості (серед яких провідне місце займають показники міцності та надійності) набуває все більшу актуальність. Разом з тим, на сьогоднішній день з боку уповноважених органів належний контроль за якістю спеціального запобіжного спорядження відсутній.

В європейських країнах технічні вимоги до основної номенклатури спеціального спорядження і методи його випробування регламентується двома серіями нормативних документів:

- для спортивних та прикладних цілей - стандарти EN серії “Mountaineering equipment”, яка нараховує близько двох десятків видів спорядження, що використовується при гірських сходженнях, в спелеології, тощо;
- для професійної діяльності, пов’язаної з перебуванням на висоті, норми серії “Equipment against fall from a height” (це приблизно півтора десятка стандартів EN).

Тобто, практично все запобіжне і спеціальне спорядження, що використовується при організації заходів відповідного напрямку, має цілком законну “прописку”, вся ця продукція відповідним чином сертифікується, підлягає регламентованому періодичному контролю. Тому імпортоване з Європи спорядження, як правило, має документ про відповідність нормам EN тієї або іншої серії, або двом одразу, якщо продукція допускає подвійне використання. На превеликий жаль в Україні на сьогоднішній день практично відсутня актуалізована нормативна база, в якій були б визначені технічні вимоги до запобіжного спорядження, що в свою чергу дало б змогу забезпечити зменшення загрози нещасних випадків і травматизму.

В той же час, спорядження з СНД (в основному з Росії), яке внаслідок значно нижчої ціни складає лівову частку загальної кількості запобіжного спорядження, що споживається, такого документу відповідності не має. Про те певна категорія видів цієї продукції, що використовується при організації та проведенні рятувальних робіт і може бути використана для запобіжних цілей при перебуванні на висоті, має сертифікат відповідності в відомчій системі сертифікації АСС (“Система сертификации аварийно-спасательных средств”) Міністерства надзвичайних ситуацій Росії. Але ці сертифікати, в основному, визначають відповідність запобіжного спорядження технічним умовам, розробленим Науково-дослідним

інститутом спортивно-технічних виробів (НИСТИ, м.Москва, попередня назва ВИСТИ). Саме ця науково-дослідна установа свого часу займалася розробкою нормативно-технічної документації практично на всю номенклатуру запобіжного спортивного та прикладного спорядження і в минулому (до розпаду СРСР) контролювала дотримання виробниками та постачальниками цієї продукції вимог відповідних технічних умов і стандартів, маючи у своєму розпорядженні стенд для випробування на міцність мотузок за динамічного навантажування та відповідні манекени для іспитів запобіжних систем. Та на жаль, діючі російські технічні умови, що, до речі, не мають статусу національних стандартів, чинні тільки на території Росії, недоступні для іноземних споживачів і, до того ж, не завжди відповідають європейським нормам.

Після проголошення незалежності Україна залишилась без відповідної науково-дослідної установи, яка була б в змозі компетентно і неупереджено дати висновок щодо міцності та надійності спеціального запобіжного спорядження вітчизняного або закордонного виробництва, розробити нові або відповідним чином скорегувати існуючі технічні вимоги до показників якості такого спорядження, які б враховували світові стандарти і норми на цей вид продукції. І саме цей факт обумовлював відсутність можливості належної перевірки вітчизняними виробниками такої продукції її міцності та надійності. Як наслідок, все це призвело до того, що дуже часто споживачі такої продукції в Україні вимушені користуватись запобіжним спорядженням, яке не відповідає існуючим вимогам щодо міцності та надійності. Перевірка виявила, що, наприклад, сталеві карабіни руйнуються при більш ніж вдвічі меншому від вимог зусиллі (рис. 1), спусковий пристрій “вісімка”, виготовлений з порушенням правил виготовлення, зруйнувався при навантаженні 8 кН, тоді як повинен витримувати 25 кН (рис. 2), невдало виготовлені запобіжні системи обов’язок витримують навантаження втричі менше, ніж цього вимагають технічні умови. Не кажучи вже про саморобне спорядження. Все це, зрозуміло, ніяким чином не сприяє гарантуванню безпеки перебуваючим на висоті, а тільки підвищує ризик травматизму та нещасних випадків в екстремальних ситуаціях.

Рис. 1

Рис. 2

Але на сьогоднішній день ситуація не є такою безнадійною. Практично все експериментальне та випробувальне обладнання, що необхідне для проведення відповідних досліджень запобіжного спорядження на міцність та надійність, існує в Україні. Створене воно в Інституті проблем міцності (ІПМіц) ім.Г.С.Писаренка

Національної Академії наук України, де вже десять років функціонує Науково-сертифікаційний центр “Стандарт”, який займається визначенням міцності та надійності спеціального спортивно-технічного спорядження для занять туризмом, спелеологією, спортивним та промисловим альпінізмом, для технічного забезпечення ефективної діяльності рятувальних служб та загонів спеціального призначення. Цілком логічно, що саме в ІПМіц ім.Г.С.Писаренка НАН України, де накопичено значний науково-технічний потенціал в галузі дослідження міцності та надійності матеріалів та елементів конструкцій, де існує унікальне експериментальне обладнання для моделювання та випробування технічних засобів безпеки в різноманітних умовах силового, температурного та навантаження в часі, створено центр, спеціалісти якого можуть компетентно і неупереджено дати висновок щодо міцності та надійності запобіжного спорядження вітчизняного або закордонного виробництва. Саме в цьому Центрі можна визначити або перевірити міцність мотузок за статичного або динамічного навантажування, карабінів, спеціальних пристроїв для спуску та підйому по мотузці, надійність страхувальних систем та іншого спорядження (рис.3)

Рис. 3. Випробування запобіжної системи на манекені

Ефективний захист споживача від використання неякісної продукції, яке може бути небезпечним для його здоров'я або життя, повинна забезпечити система Державної сертифікації товарів та послуг УкрСЕПРО. Законодавчу та нормативну основу для сертифікації продукції складають Закони України, постанови Кабінету Міністрів, стандарти, технічні вимоги та інші нормативні документи. Так, Закон України “Про захист прав споживачів” декларує: “Продукція, в державних стандартах на яку є вимоги по забезпеченню безпеки життя і здоров'я людей, ..., підлягає обов'язковій сертифікації в установленому порядку”. Очевидно, немає потреби доводити, що саме такою продукцією є спеціальне запобіжне спорядження, про яке йдеться. Але, як не диво, таке спеціальне спорядження, головне призначення

якого і полягає у захисті споживача від можливих травм і нещасних випадків, не потрапило до “Переліку окремих видів продукції, які підлягають обов’язковій сертифікації в Україні”, затвердженого наказом Держстандарту. Парадокс ситуації має досить просте пояснення. По-перше, на момент затвердження згаданого “Переліку...” і наступних доповнень до нього в системі УкрСЕПРО була відсутня акредитована лабораторія або центр, технічні можливості яких давали б змогу проведення відповідних сертифікаційних випробувань. По-друге, як тоді (на момент затвердження Переліку), так і на сьогоднішній день в Україні відсутня актуалізована нормативно-технічна документація на такого роду продукцію. Для вирішення першої частини проблеми сертифікації запобіжного спорядження, як уже відзначалось, в Науково-сертифікаційному центрі “Стандарт” таке обладнання створене. Це обладнання пройшло відповідну метрологічну експертизу і атестацію, а Центр механічних випробувань і сертифікації матеріалів і елементів конструкцій ІПМіц ім.Г.С.Писаренка НАН України, в галузь акредитації якого включено ці види продукції, пройшов акредитацію Держстандартом України на право проведення сертифікаційних випробувань цих виробів. Друга частина проблеми, яка полягає в створенні актуалізованої нормативно-технічної документації, що регламентує вимоги щодо міцності та іншим споживацьким властивостям спеціального запобіжного спорядження, вимагає більш гнучкого підходу з розрахунку на перспективу. Останнє пов’язане з тим, що в рамках Угоди про партнерство і співпрацю між Україною і Євросоюзом наша країна взяла на себе зобов’язання по гармонізації стандартів і процедур оцінки відповідності (сертифікації) з європейськими документами. У відповідній Постанові Кабінету Міністрів України передбачено розробку і впровадження в Україні 14 програм стандартів, які відповідають міжнародним і європейським. І якщо перші шість стандартів серії РЕАFFH вже переведено і надруковано з шифром ДСТУ EN (над перекладом інших йде наполеглива робота), то стандарти серії “Mounteneerig equipment” до цього переліку не потрапили. Звідси впливає неможливість вирішення проблеми сертифікації продукції на відповідність тим стандартам, які взагалі не існують в Україні. Добре, коли виробники запобіжного спорядження, усвідомлюючи свою відповідальність за кінцеву якість продукції, добровільно не примусово доводять показники міцності до рівня вимог європейських стандартів. Але є і інші приклади, коли після першого невдалого випробування виробник зникав і більше не з’являвся. І добре було б, якби це означало його відмову від подальшого виробництва цієї продукції. Але, на жаль, наш досвід свідчить про те, що випуск неякісної і тому потенційно небезпечної продукції продовжується, але без будь-яких зобов’язань або гарантій виробника що до її міцності.

Таким чином, для успішного вирішення комплексної проблеми безпеки перебуваючих на висоті людей існує об’єктивна потреба розробки нормативної бази щодо вимог, регламентуючих міцність і надійність спеціального спорядження, методи випробування. Сертифікація такої продукції дала б змогу забезпечити дотримання виробниками та споживачами відповідних вимог до розробки, виробництва, реалізації та користування спеціальним запобіжним спорядженням. У вирішенні цього питання корисним може бути доробок НСЦ Стандарт, його експериментальна база і створений банк нормативно-технічної документації, значна

кількість власних експериментально-методичних розробок, що дають змогу провести узагальнення і підготовку власних нормативних документів на технічні вимоги, методи випробувань і правила експлуатації згаданого запобіжного спорядження.

* * *

Соколов В.А., к.т.н.

До питання визначення категорії складності туристських спортивних походів

Як відомо, туристські спортивні походи здійснюються з таких видів спортивного туризму (СТ), які можна класифікувати в залежності від середовища, у якому вони проходять, а також за засобом пересування:

- по землі (автомобілізм, велосипедний, гірський, лижний, пішохідний, спелеотуризм);
- по воді (водний, вітрильний туризм).

Складність спортивних туристських походів з видів туризму визначається від першої (I-ої) до шостої (VI-ої) категорій складності (к.с.).

Незважаючи на значні відмінності між видами СТ, у нормативних вимогах існують загальні показники (фактори), які визначають категорії складності спортивних походів. До них відносяться такі основні показники (фактори), як:

- кількість днів на подолання маршруту (загальна для усіх видів);
- протяжність дистанції (окрема для кожного виду);
- природні перешкоди заплановані (можуть бути різними для кожного виду туризму) та неочікувані перешкоди, у т.ч. й катаклізми.

Окрім цього, такі показники, як психологічні і фізичні навантаження у своїх різнобічних формах, а також фактори, пов'язані з взаємовідносинами між членами групи, враховуються у нормативних вимогах у скритій формі – у вигляді можливого збільшення або зменшення рекомендованих днів для здійснення туристських спортивних походів.

При цьому практично зовсім не враховуються безпосередні фізичні навантаження, які є специфічними для кожного виду СТ і обумовлюють проходження щоденної дистанції у походах різної категорії складності (к.с.).

Спробу враховувати фізичні навантаження, але у скритій формі, зроблено у найбільш поширеному виді СТ – пішохідному, походи у якому здійснюються у різних районах: відносно-рівнинних (тайга, тундра, пустелі тощо), середньогір'ї (Карпати, Крим, Урал тощо) та високогір'ї (Кавказ, Памір тощо). При цьому, різні перешкоди оцінюються у балах, типових для пішохідного туризму, на деякі з яких, як приклад, вкажемо [1]:

- рівнинний маршрут по тайзі – від 0 до 2,8 балів на 1 км;
- проходження перевалів у гірській місцевості – від 2 до 11;
- переправи через річки – від 2 до 10.

При цьому, зараз у пішохідному туризмі для визначення туристського спортивного походу I-ої к.с. необхідно подолати класифікаційний маршрут, у якому загальна кількість балів за перешкоди повинна бути не менше 25, для похода II к.с. загальна кількість балів за перешкоди повинна складати – 26 ÷ 59, для похода III к.с. – 60 ÷ 94, для IV к.с. – 95 ÷ 134, для V к.с. – 135 ÷ 184, для VI к.с. – більше 185 балів. Така система визначення категорії складності туристських спортивних пішохідних походів може бути застосована й для інших видів СТ, але необхідно найбільш обґрунтовано визначати значення балів. Крім цього, у вказаній вище системі не враховується фактичні енергетичні витрати туриста на подолання перешкод різної складності. Адже, значний діапазон балів в подоланні одного виду перешкоди обумовлюється і визначається не тільки складністю цієї перешкоди, але й фізичними навантаженнями при цьому.

Для можливої оцінки цього звернемося до теоретичних розробок у галузі спорту. Аналіз ходьби [2] показав, що робота „**A**” на одиницю шляху, потужність „**P**”, що досягається при ходьбі, та оптимальна довжина шагу „**L_{опт}**”, можуть бути підраховані за формулами:

A =	$\frac{mg L}{4h}$	+	$4\mu^x$	$\frac{mgh}{L}$	$(Fr)^2$;	(1)
------------	-------------------	---	----------	-----------------	------------	-----

A_{опт} =	$2gm\sqrt{\mu (Fr)}$	(2)
--------------------------	----------------------	-----

P =	$\frac{mg L}{4h}$	v	+	$4\mu^x$	$\frac{m}{L}$	v^3	(3)
------------	-------------------	----------	---	----------	---------------	-------	-----

L_{опт} =	$4 V \sqrt{\mu h/ g}$	(4)
--------------------------	-----------------------	-----

де: **m** - маса людини; **g** – прискорення вільного падіння; **L** – довжина шагу; **h** – координата положення центру маси ноги до маси корпусу; **μ** - відношення маси ноги **m_н** до маси тіла **m_т** (для туриста – разом з вантажем);

Fr – число Фруда = $V / \sqrt{g h}$; **V** – швидкість пересування (м/с).

Перші члени правих частин рівнянь (1) та (3) визначають роботу та потужність, що витрачаються на підтримку тіла, другі члени – на переніс ноги. Числові рішення рівнянь (1 ÷ 4) показали, що при **V**=1,25 м/с (4,5 км/час), **h**=1м та **μ**=0,2 оптимальна довжина кроку при ходьбі становить **L_{опт}**=0,7м при частоті **F_{опт}**=105,3 кроків/хв. При цьому потужність буде **P_{мін}**= 150 Вт. Аналогічні закономірності встановлено [3] для велотуристів, для яких при тій же потужності (150 Вт) їзда на велосипеді з частотою обертів педалів 105 обертів/хвилину дозволяє розвинути швидкість 24 км/годину, що у 5,3 рази перевищує швидкість пішохода. Але ця перевага велотуристів зникає при підйомах крутіше 6%, коли вони стають пішоходами, а в

місцях, де неможливо перевозити вантаж на велосипедах, пішоходи мають ще більшу перевагу перед велотуристами.

При цьому необхідно враховувати, що науковими дослідженнями встановлені максимальні добові енерговитрати для осіб різного віку та рівня фізичної підготовки [4] (табл.1):

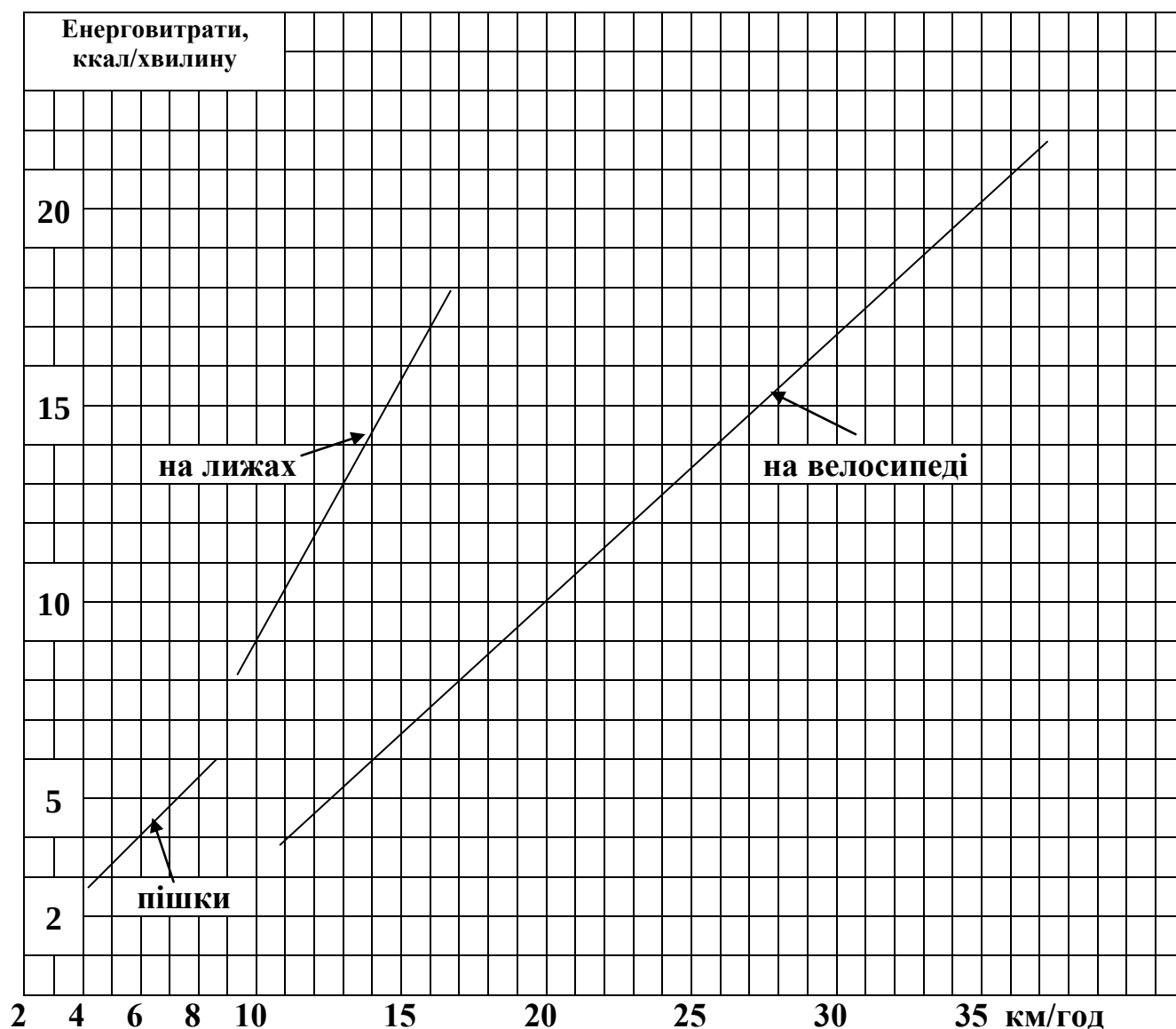
Таблиця 1.

Вік, роки	Рівень фізичного стану	Добові енерговитрати, ккал	
		Чоловіки	Жінки
20 ÷ 29	Низький	5500	4700
	Середній	6000	5100
	Вище середнього	6500	5500
30 ÷ 39	Низький	5000	4300
	Середній	5500	4700
	Вище середнього	6000	5100
40 ÷ 49	Низький	4000	3400
	Середній	4500	3800
	Вище середнього	5500	4300
50 ÷ 59	Низький	3500	3000
	Середній	4000	3400
	Вище середнього	4500	3800
60 ÷ 69	Низький	3000	2600
	Середній	3500	3000
	Вище середнього	4000	3400

Науковцями також встановлені взаємозалежності енерговитрат при ходьбі пішки, на лижах та їзді на велосипеді для осіб з різною масою тіла та швидкості пересування. Як приклад, вкажемо на цю залежність для людини масою 70 кг (рис.1).

З графіків на рис.1 для осіб, що пересуваються пішки, на лижах та велосипедах, наглядно видно залежність енерговитрат від швидкості пересування та маси тіла при русі по горизонтальній поверхні без додаткового вантажу. Це не зовсім характерно для туристів-спортсменів, але зрозуміло, що при наявності додаткового вантажу та русі по маршруту перемінного профілю та по дорозі з різним покриттям, енерговитрати будуть різними. Але при цьому можна допустити, що принципові закономірності для туристів пішохідників, лижників та велосипедистів – збережуться.

Дані про такі закономірності при ходьбі по дорозі з різними покриттям, профілем та вантажем для людини масою 70 кг також наведені у попередніх рекомендаціях [4]. Аналіз вказаних закономірностей дозволяє нам зробити спробу обґрунтовано підійти до визначення балів (відносних коефіцієнтів) при подоланні перешкод різної складності людиною масою 70 кг, прийнявши за „1” енерговитрати при ходьбі без вантажу по рівній гладкій дорозі. Усі інші бали визначаються відношенням енерговитрат при даних умовах ходьби до енерговитрат при ходьбі без вантажу по рівній гладкій дорозі (табл.2).

Таблиця 2.

Умови ходьби		Енерговитрати, ккал/хв	Бали (відносні коефіцієнти)
Ходьба без вантажу по рівній гладкій дорозі (швидкість 4,0 км/годину)		3,1	1
Ходьба по рівній гладкій дорозі з вантажем, кг (швидкість 4,0 км/годину)	10	3,6÷4,3	1,2÷1,4
	20	4,3÷5,0	1,4÷1,6
	30	5,3÷6,0	1,7÷1,9
Ходьба по трав'яній дорозі без вантажу (швидкість 4,0 км/годину)		3,6÷4,3	1,2 ÷1,4
Спуск без вантажу з гори з ухилом, градуси (швидкість 2,0 км/годину)	5	1,5÷2,2	0,5÷0,7
	15	2,8 ÷3,1	0,9÷1,0
	20	3,0÷3,6	1,0÷1,2
Ходьба у гору з ухилом 10 градусів з вантажем, кг (швидкість 2,5 км/годину)	10	5,2÷6,5	1,7÷2,1
	20	6,1÷7,9	2,0÷2,5
	30	7,1÷9,0	2,3÷3,0

Подолання технічних перешкод типу переправ через річки, тріщини тощо, для яких енергетичні витрати не є визначальними, бали (відносні коефіцієнти) треба встановлювати експериментальним шляхом. При цьому за „1” може бути прийнято час на подолання найбільш простої аналогічної перешкоди, наприклад, через річку по колоді з наведенням перил. Усі інші бали визначаються відношенням часу при даних умовах до часу, що витрачається при найбільш простій перешкоді. При цьому зрозуміло, що для різних видів спортивного туризму, таке відношення буде різним, адже у велосипедному туризмі, наприклад, знадобиться на аналогічну переправу більше часу ніж у пішохідному. Особливі розрахунки будуть у спелеотуристів, вітрильників тощо. Але для цього необхідно залучити фахівців з різних видів спортивного туризму.

Конкретна пропозиція:

Провідним представникам різних видів спортивного туризму, необхідно створити експертну групу по розробці єдиної методики визначення складності локальних перешкод у балах і, відповідно, категорійності походів.

Використана література:

1. Про класифікацію маршрутів туристських спортивних походів. Інформаційно-методичний збірник ФСТУ № 2, «Спортивний туризм», Київ, 2002.
2. Белецкий В. В. Двуногая ходьба. М., Наука, 1984.
3. Любовицкий В. П. Гоночные велосипеды. Ленинград, «Машиностроение», 1989.
4. Благий А.Л., Андреева Е.В. Оздоровительный туризм и ориентирование. Методические рекомендации к практическим занятиям. Киев, кафедра рекреации и оздоровительной физической культуры УГУФВС, 1997.